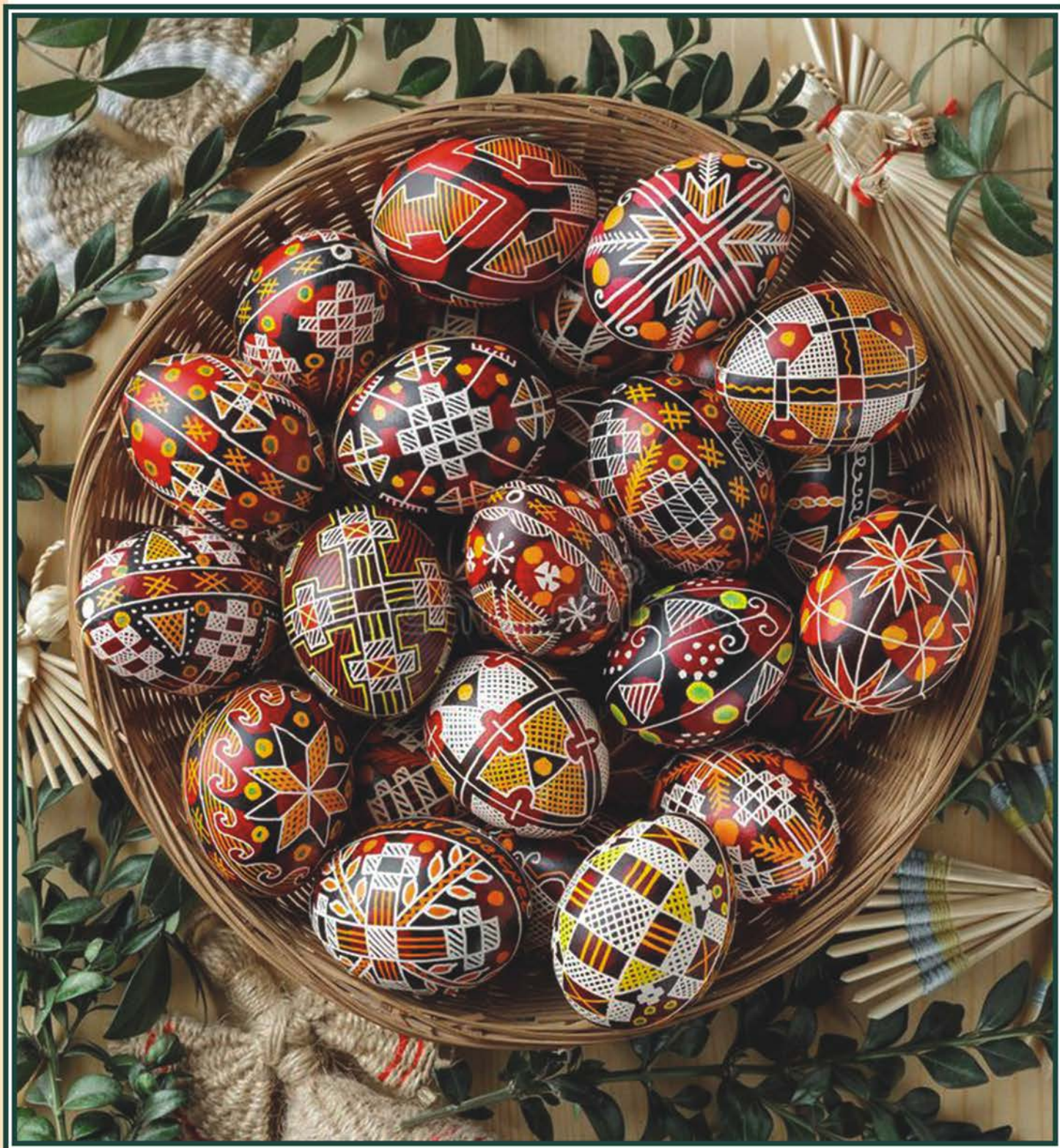

Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії

Наше слово

Місячник Союзу українців Румунії. XXIX рік видання. № 310, квітень, 2020

*І ружому навчається,
Щі свого не цурайтесь...*

М. Шевченк

Наш голос

NAȘ HOLOS
ISSN 1220-6296

Головний редактор – Ірина Мойсей
Редактори: Іван Ребошапка
Михайло Трайста

Редколегія:

Іван Арделян, Корнелій Ірод,
Іван Кідешук, Іван Ковач,
Микола Корнищан, Микола Корсюк,
Михайло Михайлюк, Віргілій Ріцько

Адреса редакції:

Раду Попеску, 15, Сектор 1, Бухарест;
Телефони: 021/222.07.29; 021/222.07.37
Телефони\Факси: 021/222.07.37; 021/222.07.55;
E-mail: redactia.nasholos@gmail.com

Друкарня «RCR Print»,
Бухарест, Румунія
Redactia:
Str. Radu Popescu, Nr. 15, Sector 1,
București România

Застереження:

- За достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей відповідають автори підписаних матеріалів.
- Редакція може не поділяти точки зору авторів.
- Надіслані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються.
- Редакція залишає за собою право скорочувати і редагувати надіслані матеріали, не порушуючи їхнього основного змісту.

Читайте в номері:

- ❖ *Марамороські великодні пісні-ігри*
- ❖ *Ще про шевченкіану Сильвестра Яричевського*
Відчит на Тарасів вечір
- ❖ *Т. Г. Шевченко: Причинна – загадкова увертюра*
- ❖ *Християнський ідеал Тараса Шевченка*
- ❖ *Поетичний універсум молодого Тараса Шевченка. II Возвеличення боротьби українського народу в часи Гетьманщини*
- ❖ *Інформаційний потенціал літературно-художніх антропонімів у творах Михайла Михайлюка*
- ❖ *Українська романістика Румунії:*
Трилогія Корнелія Ірода «Свято»
- ❖ *Україніка Бухарестського університету – одна із складових румунської філології (LVII)*
- ❖ *«Ціль сучасної програми – готувати людину майбутнього» (Інтерв'ю)*
- ❖ *Літній день (Етюд)*
- ❖ *Кошки (Нарис)*
- ❖ *Із сучасної румунської прози:*
Дан Клаудіу Тенесеску «Смерть барабанщика»
- ❖ *Утеча з реалії (Уривок з новели)*
- ❖ *Свято. IV Ворог мого ворога (Уривок з роману)*
- ❖ *Звідки взялися писанки (Легенда)*

Дорогі українці!

Від щирого серця вітаю усіх вас із Світлим Великодніми Святами!

Для усіх християн Великдень – одне із найважливіших свят церковного року з величезним духовним навантаженням. Свято Воскресіння Господнього – це також чудова нагода зібратися разом у родинному колі, поважаючи звичаї і традиції, які передаються від покоління до покоління.

На жаль, ми стикаємося з безпрецедентними викликами через пандемію коронавірусу, ми переживаємо важкі часи, тому що, особливо в ці дні, ми не можемо бути присутніми у наших церквах на пасхальних богослужіннях, не можемо йти до церкви з кошиками, щоб освятити великодні страви, не можемо відвідувати близьких нам осіб. Однак, саме в ці дні ми повинні відкинути сумні думки та наповнити наші серця світлим почуттями віри та надії.

Зважаючи на нинішню ситуацію та беручи до уваги її наслідки, провід Союзу українців Румунії перебуває у постійному зв'язку з українцями Румунії, ініціюючи низку гуманітарних заходів, спрямованих на підтримку громадян, шкіл та лікарень у постраждалих регіонах.

Ми повинні довіряти нашим власним силам та з оптимізмом дивитися в майбутнє, будучи впевнені, що лише разом, діючи відповідально, дотримуючись всіх рекомендацій органів державної влади, ми зможемо подолати всі труднощі у ці важкі часи!

Нехай Христове Воскресіння принесе вам душевний спокій, наповнить ваші серця почуттями віри, любові та довіри, принесе світло, здоров'я та добро. Нехай у ваших домівках завжди панує мир, добробут і радість.

Христос Воскрес!

Голова Союзу українців Румунії,
Депутат Микола-Мирослав Петрецький

Іван Ребошапка

Марамороські великодні пісні-ігри

У народному побуті до кожної пори року здавна були приурочені відповідні календарні обрядові пісні та ігри. Навесні виконувалися *веснянки* (*гаївки*, *гагілки*), яких на західноукраїнських землях, включно й в українських селах Мараморощини, називали *великодніми* піснями, бо їх співали на свято Великодня, зазвичай у подвір'ї церкви, після обіду.

Веснянки чи великодні пісні/ігри – це весняні архаїчні своєю магічною функцією і синкретичним способом виконання хороводи.

Серед веснянок/великодніх пісень окремих вид становлять *архаїчні* їх зразки, в яких танцем, співом, словами, пантомімами та імітуванням дій зображаються весняні землеробські роботи, як орання, сіяння, поління і т. д., наприклад, маку, проса, льону тощо.

Другий, значно багатший їх вид – це пісні/ігри суто дівочої тематики, в яких передаються настрої молодої дівчини, її думки про одруження. Своїми мотивами вони споріднюються з обрядовими весільними піснями та колядками дівчині, в яких побажання їй щасливого одруження подається як уже здійснене у момент колядування їй. У науці такі колядки – це так званий *актуалізований меседж-побажання*.

Десь після 1960 року мені вдалося записати (у зошит, тоді магнітофонів ще не було) ряд великодніх пісень-ігор у селі Валя Вішеулуй. Інші зразки записав я вже на відеокамеру 1994 року в селі Кричунів, на самий Великдень, від 52-річної тоді Анни Матус, 58-річної Марії Новосельської та 57-річної Євдокії Вирсти. Того 1994 року давня традиція *живого побутування* великодніх пісень/ігор уже була «потахлою», ці пісні знаходилися тільки у латентному стані, у пам'яті людей (не вдалося мені зустрінути їх живими ні у Вишній Роні, в інших селах я тоді не встиг побувати).

За традицією, перші два дні Великодня були «дівочими» (співали і справляли ігри тільки дівчата), а третій день був «жіночим» (пісні виконували жінки). Доказом уже тоді латентного стану великодніх пісень/ігор був той

факт, що скільки я не намагався схилити до співу дівчат і що-небудь записати від них у перші два їхні дні, ніяк не вдавалося. Але врешті-решт внаслідок мого зацікавлення, спонукування престижних осіб села та завдяки відеозапису рідкісною у ті часи відеокамерою (що тоді було сенсацією) посприяти, гадаю я, досягненню мети: третього, «жіночого» великоднього дня велике церковне подвір'я вщерть заповнилося, завирувало, жінки та дівчата пристрасно почали вступати у чимраз більші й тісніші кола-хороводи, і мелодіями, танцем, словами та пантомімами виконували такі пісні/ігри, як «Мак», «Зельман», «Подольночка» й інші – аж до самих сутінків.

Згодом, після наступних Великоднів я почергово питав наших студентів з Мараморощини, чи в їхніх селах ще справляються великодні пісні/ігри, а вони, ледь усміхаючись, відповідали: «У нас на Великдень ... був футбол», чи «... падав дощ...»

Для читачів «Нашого голосу», яким ці пісні, може, не відомі, та для педкадрів дитячих садочків і молодших класів, які можуть увести ці пісні-ігри у класні чи позакласні заняття, наведу кілька зразків із записаних мною марамороських великодніх пісень та ігор.

МАК

Це магічна своєю функцією архаїчна синкретична пісня-гра, в якій зображається/розігрується весняна сільськогосподарська праця, пов'язана з вирощуванням маку. Ставши колом по дві поряд, дівчата, співають, ступаючи ритмом танцю, й імітують руками почергові дії аграрної праці, згадувані у пісні:

*Соловію-садку,
Ци-с бував у садку,
Ци-с бував, ци-с чував,
Як орят на мак?*

У слідуєчій строфі питають:

*Ци-с бував, ци-с чував,
Як сіют, мак, мак?*

У слідуєчій строфі:

*Чи-с бував, ци-с чував,
Як коплят мак, мак?*

.....
Як жнут мак мак?
.....

А далі – як його *в'яжуть, складають, возять, молотять, віють* і, на- решті, *продають*.

ЗЕЛЬМАН

Пісня-гра *Зельман* належить до групи веснянок, в яких сценічно й символічно-алегорично розроблено мотив *здобуття* дівчини сватанням. Цей мотив влас-

Весняні народні ігрища.

Малюнок із Кенігберзького літопису

тивий також весільним обрядовим пісням та колядкам дівчині. Даний мотив подалеку споріднений з **архаїчним** способом **реального** здобування дівчини-нареченої воєнним нападом. Далекий відгомін архаїчного реального здобування дівчини воєнним походом виражено в цій грі однією тільки деталлю, а саме тією, що Зельман **іде на різні ґрунти-землі**. Зв'язок кричунівської пісні-гри з Великоднем видно в тому, що відмовлена Зельманові річ – це *великодня паска*.

Пісня-гра реалізується так: дівчата стають у два ряди (хори) один навпроти другого і, співаючи, по чергово кла-няються одні другим:

- 1-ий хор: – На добрий день, Зельман,
На добрий день, его брат,
На добрий день, Зельманова,
І вся його родина.
- 2-ий хор: – На який ґрунт, Зельман,
На який ґрунт, его брат,
На який ґрунт, Зельманова,
І вся його родина?
- 1-ий хор: – На шляхоцький ґрунт, Зельман,
На шляхоцький ґрунт, его брат,
На шляхоцький ґрунт, Зельманова,
І вся його родина.
- 2-ий хор повторює запитання, а 1-ий хор відповідає:
– Ой на паску, Зельман, і т. д.
- 2-ий хор відповідає:
– А ми паску не дамо,
Самі її поїмо (плещуть у долоні).
Іди здоров, Зельман.

Гра може повторюватися ще кілька разів, Зельман відповідаючи по чергово, що він іде на ґрунти – «столярський», «мельницький», «дяківський», а коли заявить, що іде на «панський ґрунт» сватати панну, 2-ий хор відповідає:

- А ми панну маємо,
На панський ґрунт даємо.
Іди здоров, Зельман,
Іди здоров, его брат,
Йди здорова, Зельманова,
І вся його родина.
- 1-ий хор відповідає:
– Бувай здоров, Зельман,
Бувай здоров, его брат,
Бувай здоров, Зельманова,
І вся його родина.

Відгомін прадавнього способу здобуття дівчини воєнним нападом символічно зображений у пісні/грі з Валя Вішеулуй «Пустіте нас», яка споріднена із загальноукраїнською піснею-грою «Воротар» чи «Володар», який не допускає «завойовників» вступити у фортецю по дівчину (мотив *дівочої фортеці*, яку «нападники» здобувають або яких сама дівчина-власниця фортеці викликає здобути, широко відомий, наприклад, у румунських колядках). У пісні-грі з

Валя Вішеулуй не наявний «воєнний» стан, а – весільний: змагання не йде між «нападниками» і «воротарем» фортеці, а між дівчатами і жінками. Дівчата ловляться за руки, підступають до групи старших жінок, хитають руками і співають:

– Пустіте нас,
Баби вольоваті.

Жінки відповідають:

– Не пустимо,
Мости поламані.

Дівчата:

– А ми мости
Калинові накладемо, –
Праць (правець) собі підемо.

Проходячи поміж жінками, дівчата тягнуть за собою дівчину. Цю пісню-гру, як говорили обізнані з нею селяни, у 1960 році уже мало виконували.

У пісні-грі з Валя Вішеулуй «А я хожу по торгу» наявний той же мотив здобуття дівчини, але вже не завоюванням, а наступним в історії людства способом – купуванням чи вимінюванням дівчини через обдаровування її матері, що відзначав Енгельс у своїй праці «Походження сім'ї...» Даний мотив наявний у колядках та у весільних обрядових піснях, як у записаній мною 1993 р. в сучавському селі Балківці пісні, яка виконувалася на дівичвечорі: «Моя мамка в торзі була,/ Нічо міні не купила,/ Лиш купила голку, йголку/ Та ниточку шовку, шовку/ На віночок на головку...»

У вищезгаданій пісні-грі з Валя Вішеулуй синхронічним способом її виконання наявний відгомін попереднього мотиву здобування дівчини («...ми милу видимо, тобі її не дамо»), далі вичислюються можливі весільні подарунки нареченої. Дівчата стають колом, всередині якого – дівчина, названа *мила*, яку вони, ховають. Інша дівчина ходить довкруг кола і співає:

А я хожу по торгу,
Свою милу не вижу.

Дівчата, що у колі, відповідають, запитуючи:

А ми милу видимо,
Тобі милу не дамо.
Що їй купиш?

Дівчина з поза кола:

Ширінку.

Дівчара в колі:

Ми ширінку зносимо,
Тобі милу не дамо.

Таким способом згадаються й інші весільні подарунки для нареченої.

У Валя Вішеулуй, як відмічали жителі, «трохи застарілою» (в 1960 р.) виконувалась пісня-гра «Ходить жужин по жужині», мотив якої споріднений з попередньою грою, тільки весільні речі повинна здобувати сама дівчина, і то – до суботи, коли вона вступить у жіноцтво.

(Продовження на 6 с.)

Марамороські великодні пісні-ігри

(Продовження з 5 с.)

Дівчата, а то й хлопці стають у два паралельні ряди, кожна пара сплітає руки, створюючи своєрідний «міст». Маленька дівчинка переходить «мостом». Коли ступила на «міст» другої пари, перша пара тікає вперед, й так, поки дівчинка не переступить «мосту» всіх пар. В цей час всі співають:

*Ходить жужин по жужині,
А дівчина по каліні,
Грай, душко, грай,
Будеш грати до суботи,
Буде сукня та й чоботи,
Грай, душко, грай.*

У пісні-грі з Валя Вішеулуй «Ми голубку ізловили» синкретичним способом її виконання розроблено мотив обирання пари. Дівчата, ловлячись за руки, утворюють коло, яке крутиться. Посередині кола ходить дівчина («голубка»), а дівчата співають:

*Ми голубку ізловили
Та до кола обступили.
Ти, голубко, чого тужиш,
То вібери того, (що) любиш.*

«Голубка» вибирає з кола дівчину, яка входить в коло і ходить по ньому, а дівчата продовжують співати. У цій грі могли брати участь і хлопці, й тоді порада дівчат, дана «голубці» «вибери того, кого любиш», була неоднозначною.

Мотив вибору пари розроблений і в записаній у Валя Вішеулуй та й Кричунові пісні-грі «Подольночка»: дівчата стають колом, крутяться і співають. Одна з них всередині кола імітує жестами те, про що співає коло:

*Десь тут була подольночка,
Десь тут була красна панночка,
Тут вона впала,
До землі припала,
Личко не вмивала,
Бо води не мала.
— Устань, устань, подольночко,
Устань, устань, красна панночко,
Промий свої очка,
Зав'яжи панточка,
Вийди (з) за Дунаю,
Бери дівча скраю!*

Після останніх слів пісні «подольночка» розглядається і вибирає собі заступницю. Таким способом пісня-гра може повторюватися довше, поки не будуть «взяті» почергово всі учасниці гри. Пісня-гра виконувала (в минулому) магічну функцію – напрошування виходу дівчат заміж. По-друге, в ній наявний загальнопоширений фольклорний топос – вода, в даному випадку – Дунай, який відмежовує дівчину від її милого, й вона повинна подолати цю перепону, як поступає в українській колядці дівчина

Параска: *«Дівка Параска надіялася./ Надіялася свого милого./ Свого милого, чорнобривого,–/ Що на Дунаю гати гатила./ А за гатями мости робила./ А за мостами ліси садила./ А за садами поля міряла».* До подолання перепони-Дунаю спонукує, наприклад, записана мною в селі Корнуцел-Банат передвесільна пісня, виконувана під час направлення учасниць по зілля-барвінок: *«З суботоньки на неділеньку/ Здрібна дощик покропив./ Тихий Дунай сповенив/ Та й зільники затопив./ Тепер же ходит, зажурилася/ (Маріччина) матіночка./ – Як Дунай перейдемо./ Як бервінку нажнемо?»* Маріччину матір заспокоює дружка, в якій «є коник бистренький», при допомозі якого учасниці *«Дунай (перейдуть)/ Та й бервінку (нажнуть)».*

Записана у Валя Вішеулуй синкретична пісня-гра «А зелені огірочки» цікава своїм розгортанням і метафоричними кодами пісенної словесної канви: дівчата ловляться за руки, утворюючи звивистий ряд. Передня дівчина веде ряд попід руки останньої чи передостанньої, яка «закручується», а передня ведуча проходить попід руки тієї, що закрутилася, ведучи за собою решту – доки крізь такі рухи не пройдуть всі учасниці. У цей час всі співають:

*А зелені огірочки,
А густії пупіночки,
Лиш ся розвивайте,
Наші панці бо й молодці,
Лиш ся поберайте.*

У цих рядках дуже цікавий поетичний конструкт *пупіночки* (*пупіночок, пупінок* – літ. *пуп'янок* – зародок квітки тощо), який у фольклорі виступає метафорою молоді дівчини, яка **ще не на порі заміжжя**, їй ще не можна одружуватись. Вона зможе побратися, коли **розів'ється**, «розквітне», тобто **вже буде на порі** виходу заміж. Точне значення цього символічного коду наявне у румунській колядці, в якій метафорою дівчини виступає загальновідома квітка *ружа*: збираючи квіти (= відомий колядковий мотив), дівчата натрапляють на **нерозквітлу ружу** (= символ дівчини, яка **ще не на порі**) і хочуть зірвати її, але вона благає їх *«не рвати таку погану, нерозквітлу»* чи *«не розвиту»*, як у марамороській веснянці (*«Nu mă rupeți, fetelor./ Ne-nrujită, ne-mpupită./ Cum îi ruja mai urâtă»*), бо *«в неділю рано»* (=весільний день) вони *«знайдуть її розквітлою й завітчаною, як ружа-вітка, – отоді й понесить мене там, де заводяться танці, і поставте мене на самому переді танцю»* (= колядковий український мотив *«дівчина веде танець»*,–*«Măine ca duminica./ ...pe mine me-ți găsi/ Și-nrujită și-mpupită./ Cum îi ruja mai chită./ ...să mă rupeți/ Și pe mine să mă duceți/ Un' se joacă jocurile/.../ Și pe mine să mă puneți/ Cam în fruntea dansului»*).

Коли у цій грі всі дівчата «закрутилися» вищевказаним способом, вони починають «розкручуватися», співаючи:

А зелені огірочки,
А густії пупіночки
Уже ся розцвили,—
Наші панці бо й молодці
Все винце випили.

Останні два поетичні конструктори (*молодці, випили вино*)—образне вираження дії *заклучення шлюбу*, здійснене звичаєм *комори*, в якій під час розгортання весілля, десь посеред ночі, наречена втрачала цнотливість (яка, згідно з архаїчним мисленням, приносила в господарство її чоловіка бажану благодать), тому на весіллі багатьох народів, після «перевірки» оглядом сорочки нареченої слідів збереження нею до *комори* своєї цнотливості/невинності, весільні з великим задоволенням пили *червоне вино*. У записаній мною пісні в селі Корнуцел-Банат такого вина вимагали уже на дівичвечорі жінки, які шили шлюбний вінок нареченій:

Свашеньки віночок дошили,
Червоне вино не пили.
Візьми, дружбо, коновочку
Та іди по виночко /.../
Бо ми не такого роду,
Аби-смо пили воду.

Серед марамороських пісень-ігор було чимало в'їдливо-дошкульних зразків цього виду, як записана у с. Валя Вішеулуй «Вербове колесо», яку синкретичним способом виконували дівчата, які ставали півколом, ходили і співали:

А вербове колесо, колесо
З-під дороги стояло,
А ялова дощечка горіла,
Коло неї ласточка сиділа,
Решетом водиці носила,
Ялову дощечку гасила.
Кілько на решеті дірочок,
Тільки в наших легінів болячок,
Кілько на решеті водиці,
Тільки в наших легінів
Правдиці, правдиці.
А йдуть дівки зо млина
.....
Кілько разів промололо,
Тільки наших легінів прокололо.

Дошкульні взаємні «побажання» виражаються діалогом між хорами — «хлоп'ячим» і «дівочим» і в кричунівській пісні-грі «Вербовая дощечка»:

Хлопці: Вербовая дощечка горіла, горіла,
А дівчина гасила, гасила,
То по світу носила, носила,
Гопці! Гопці! Рости, Боже, хлопці!
Дівчата: Скільки на решеті дірочок, дірочок,
Тільки в хлопців болячок, болячок!

На городі шалата, шалата,
На городі шалата, шалата,
Рости, Боже, дівчата, дівчата!
Хлопці: Гопці! Гопці! Роди, Боже, хлопці!
А дівчата не роди, не роди,
Бо то самі іроди, іроди!

Інша пісня-гра з Валя Вішеулуй — «Нема кралє дома»: дві дівчини держаться за руки, попід які проходять дівчата, держачися за руки, і співають:

Нема кралє дома,
Поїхав до Льома (Львова)
Ключі купувати,
Церкви розмикати.

На котру дівчину припадає останній склад слова з четвертого рядка (розмика — **ти**), та дівчина приходить до пари дівчат, які тримаються за руки, одна з них відходить до решти дівчат, і гра повторюється.

У Валя Вішеулуй побутовали й ігри без співу, як, наприклад, гра «Задні», розігрувана хлопцями і дівчатами, які парами утворювали ряд. Хтось із передньої пари кричав «Ідіть, задні, будьте передні!» чи тільки «Задні!» або «Задні мої, розходіться!» Хто біжить за «задніми» і, якщо спіймає одного чи одну з пари, той чи та іде стояти першим (першою), а неспійманий (неспіймана) кличе, і так гра продовжується.

Подібно розігравалася гра «Горща»: дівчата й хлопці ставали колом. Ім'я першої з дівчат — «горща». «Горща» купувалося: колом бігли хлопець чи дівчина. Хто добігав скоріше, тому випадало «горща». А той (та), хто діставав «горща», мусів «купувати» друге, суцідне «горща».

Захоплюючою у Валя Вішеулуй була гра «Хустини»: навкруг кола хлопців і дівчат бігав один з хлопців, кидав хустину біля ніг одного з кола, який му-

сів здохнути хустину і бігти за тим, який кинув її. Якщо ловив його, той мусів входити в коло і стояти на одній нозі «сомарем» (= осел), поки не замінював його інший «сомар». «Сомарем» міг бути названий і той, хто не зазначав хустину біля своїх ніг.

Подібна до розгортання інших ігор і гра СВІЧЕЧКИ: дівчата й хлопці парами утворюють ряд. Остання пара пробігає попід руки передніх пар і стає першою парою. Пара, що стала останньою, також пробігає попід руки передніх пар і стає першою. І так, останні стають передніми. Грою «Свічечки» утворений ряд обходив церкву, скільки було охоти.

Здібні, відважні й фізично розвинуті хлопці з Валя Вішеулуй охоче створювали у повір'ї церкви живу «турлю» (вежа, башта, — <рум. *turlă*).

**Виликодня «турля»
у с. Валя Вішеулуй**

Володимир АНТОФІЙЧУК, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

ЩЕ ПРО ШЕВЧЕНКІАНУ СИЛЬВЕСТРА ЯРИЧЕВСЬКОГО

130 років тому, 9 квітня 1890 р., учень Бережанської гімназії Сильвестр Яричевський виголосив «Відчит на Тарасів вечір». Про його зміст наразі можна судити хіба що за списком, який зберігається в Державному архіві Чернівецької області (Фонд Р-2840, опис 1, одиниця зберігання 29). Його на початку листопада 1967 р. зробила Софія Сильвестрівна Яричевська для викладача Чернівецького університету Михайла Івасюка, який тоді працював над кандидатською дисертацією «Письменник-демократ Сильвестр Яричевський. Життя і творчість». Доля оригіналу відчиту невідома.

Слухачами дев'ятнадцятирічного оратора були, очевидно, члени літературно-мистецького гуртка, який діяв під девізом за висловом Й. Гете «Більше світла!». До складу цієї таємної молодіжної групи, організованої з ініціативи самого Сильвестра Яричевського та Богдана Лепкого, входили не лише українці, а й представники інших національностей, прихильні до слов'янофільських ідей.

Композиційно «Відчит на Тарасів вечір» складається із прологу та двох частин, які подають огляд життя і провідних мотивів поезії Тараса Шевченка. Примітно, що на початку виступу промовець звертається до своїх слухачів як до синів великої слов'янської родини, які зібралися, щоб віддати шану «великому слов'янському Кобзареві». З огляду на це можна припустити, що основна мета відчиту Сильвестра Яричевського якраз і полягала в просвітницькому спрямуванні, в поширенні відомостей про життя і творчість Шевченка серед різнонаціональної аудиторії.

У біографічній частині доповіді Сильвестр Яричевський послуговувався багатьма матеріалами: спогадами сучасників Шевченка, науковими працями, зокрема книгою Михайла Чалого «Жизнь и произведения Тараса Шевченка» (Київ, 1882), а найбіль-

ше – автобіографічною лірикою поета, яку щедро цитував як для підкріплення власних спостережень, так і для популяризації Кобзарєвого слова серед гуртківців.

Друга частина відчиту акцентує на ролі Шевченкової творчості в житті українського народу, на її патріотичному пафосі і просвітницькому сенсі. При цьому юний оратор використовував влучні вислови, якими майстерно характеризував суть і значення Кобзарєвої місії: «народний геній», «апо-

стол правди і волі», «его слова – неначе розмова з Богом», «поет – то пророк Божий», «ізбранник Божий», «подвижник рідного слова», «народний співак» тощо.

«Відчит на Тарасів вечір» не лише доповнює біографічні відомості про Сильвестра Яричевського, а й, що найголовніше, складає враження про те, як формувалися літературні смаки, світогляд і громадянська позиція письменника-патріота і просвітителя, як народжувалася і розвивалася його шевченкіана, що виявилася у статтях «Вступне слово в сорок другі роковини смерті Тараса Шевченка» (1903, вперше опублікована в березневому числі «Нашого

голосу» за 2017 р.), «Реформована література (Розділ із розвитку українсько-руського письменства)» (1906), «1861-1911 на Україні» (1911), драматичній алегорії «Небесні співці» (1902), вірші «Устань, Прометею» (1903), брошурі «Поет любові і протесту» (Сірет, 1914), відеуках на буковинські вшанування пам'яті Кобзаря. Крім того, «Відчит на Тарасів вечір» Сильвестра Яричевського, що його у цьому випуску вперше оприлюднює «Наш голос», свідчитиме про те, як популяризувалися відомості про життя і творчість Тараса Шевченка наприкінці XIX ст., як зростала і ширилася слава великого українського поета-мислителя на українських та європейських просторах.

Сильвестр Яричевський.
Фото з архіву
Сильвестра Пинзарю

Сильвестр ЯРИЧЕВСЬКИЙ

ВІДЧИТ¹ НА ТАРАСІВ ВЕЧІР

*Обніміте, брати мої, найменшого брата,
Нехай мати усміхнеться, заплакана мати.*
Тарас Шевченко

* * *

Пролог

Зібрались ми на велике поминальне свято в пам'ять і честь Кобзаря, котрого почитає не тільки Русь-Україна, не тільки слов'янська сім'я ціла, но навіть цілий світ б'є поклін перед народним генієм.

Отже, ти, братіє молода, товариші мої, ви – синове великої родини, ви, слов'яни, прихиліть ласкаве вухо до мого слова – а здвигнете у серцях своїх нерукотворний пам'ятник вдячності і слави великому слов'янському Кобзареві.

Тридцять літ² минуло, як з недалекої нам України відбилась об Бескидські гори жалібним гомоном вість, що застигло серце Кобзаря з-над Дніпра-Славути, що не стало неньці найліпшого сина. Була то вість страшна. Гроном вразила всю Русь-Україну, що осталась вдовою-сиротою. Умер Кобзар не в степу, не на могилі над Дніпром широким, а заснув Кобзар вічним сном глибоким, поліг над Нивою, під снігами. Але душа поета бажала бачити своє тіло по смерті у рідній землиці, на «Вкраїні милій». І призадумались над тим земляки-браття і рішилися вчинити поетове посмертне бажання. «Нехай наш батько, – казали вони, – з'явиться на Україні лицарем щирим, що жив і вмер, побиваючись про добро, про честь і долю нашу». Домовину Кобзаря покрито червоною китайкою по-козацькому обичаю і перевезено в рідну Україну – в рідну кохану землицю зложено аж під Канів, над Дніпром, де спочило тіло великого страждальця. Хоть згасло око сокола, хоть застигло віще серце співака, но не згинула душа, а взлетіла понад рідну Вкраїну кохану і заспівала голосний псалом правди і волі. І воскресила його могила у степу широкім, і проговорила бувальщиною до сердець народу, звістувала будучність люду...

На стежках життя шукаю слідів великого співака. Ось на широкій зеленій Україні мріє село тихе, бідне, в кріпацтві стогне его люд, таке мале, що і на мапі его не знайдете. Там побачив уперше світ Божий апостол правди і волі. В убогій він родився хаті, судьба не співала єму веселої пісні, а співала на нуту гірку – сумовиту нуту кріпацтва, ту, котрого сумом вся Україна стогнала, стогнали потомки вельможних гетьманів, що колись володіли тисячами сіл, на клич котрих літали з буйного степу вірли-соколи на криваві грізні бої проти поганства, проти тиранів і гнобителів за правду, за волю...

Дід Шевченка був по ремеслу своєму швець, відтіля й пішла назва родини. Отець Тараса Григорій був родом із села Кирилівка повіту Звенигородського. Був то чоловік грамотний і розумний. Оженившись, він перевівся в село Моринці, звідкіля була його жінка. Тут родився Тарас. Проплило півтора роки. Родичі Тараса переселились з Моринців у Кирилівку. Тут стямив себе молодий хлопець, тут зав'язалися его перші дитячі спомини і через те уважав він Кирилівку за своє родиме місце. Невеликий світ був тогди у малого Тараса. Бідна стара зі стріхою, мохом поросла, хата, одна-одинокка яблуня, зільник сестриці коло неї, у воріт стара кучерява верба, за вербою – клуня, за клунею – на горбі сад, за садом – зелена левада, далше – долина, а там – потік тихонько журжачий, вербами і калиною уквітчаний. От що творило світ нашого Тараса. У тому потоці кріпив своє тіло щоденною купелею, у тому садку засипляв малий білолиций хлопчина сном твердим, сном блаженних, у солодких мріях-гадках про залізні стовпи, що небо підпирають.

Щасливі то були часи для Тараса, бо жила еще матір, під крилами котрої прожив він наймиліші хвили свого життя. Умерла мати, і зі смертю єї залишила щербата доля для нього довгий ряд всіляких невзгод, котрі переслідували Тараса аж до самої могили.

(Продовження на 10 с.)

¹ Відчит – доповідь, лекція.

² Очевидно, цей абзац було дописано пізніше. Адже в кінці доповіді зазначається, що вона прочитана 9 квітня 1890 р. Тобто мало би йтися не про тридцять літ від дня смерті Т. Шевченка, а про двадцять дев'ять. Крім того, над рядком «тридцять літ» зроблено вставку «тридцять один». З цього можна зробити висновок, що «Відчит на Тарасів вечір» з певними правками, змінами і доповненнями звучав тричі: 9 квітня 1890 р., а також у 1891 (на тридцятиліття) та 1892 рр.

ВІДЧИТ НА ТАРАСІВ ВЕЧІР

(Продовження з 9 с.)

До тихого дому між спокійну сім'ю ввійшла, як чорна доля, мачуха, а з нею – колотнечі, сварки, ворогування, пекло ціле. В мачухи було серце зле, мстиве, горіло ненавистю до нерідних дітей.

Добро, у кого є господа,
А в тій господі є сестра
Чи мати добрая! Добра,
Добра такого таки зроду
У мене, правда, не було,
А так собі якось жилось.

(«Добро, у кого є господа...»)

Часті сварки і незгоди домові зневолили батька удалити Тараса від очей мачухи. Причинилось до того ще й те, що хлопець надміру був пустий і не виказував охоти до господарства. Віддано його на науку до міщанина Губського³. Але ж Тарас часто утікав з дому вчителя. Не допомагали нічого й заходи самого батька. Між тим в два літа по матері умер отець. По смерті рідних родичів обняла опіку над дітьми мачуха. Гаразду годі було від неї сподіватися. Одинадцятилітня дитина лишилася власній судьбі і власному розумові. Та який був стан її?

...як побачу
Малого хлопчика в селі.
Мов одірвалось од гілля,
Одно-однісіньке під тином
Сидить собі в старій ряднині.
Мені здається, що се я,
Що це ж та молодість моя.
Мені здається, що ніколи
Воно не бачитиме волі,
Святої воленьки. Що так
Даремне, марне пролетять
Його найкращії літа,
Що він не знатиме, де дітись
На сім широкім вольнім світі,
І піде в найми, і колись,
Щоб він не плакав, не журился,
Щоб він де-небудь прихилився,
То оддадуть у москалі.

(«І золотої й дорогої...»)

В тім часі він наслухався одного старого монаха в Лебединському монастирі, котрий розповідав богомольцям про гайдамаків. З того часу розгорілася душа хлопця історичними споминами.

І мені, малому, не раз довелося
За титаря плакати. І ніхто не бачив,
Що мала дитина у куточку плаче.
Спасибі, дідусю, що ти заховав
В голові столітній ту славу козачу:
Я її онукам тепер розказав.

(«Гайдамаки»)

Отож, уже з зарання відізвалося в Шевченкові майбутнє призначення. Слухав розказів діда і плакав. А розкази ті зісталися на дні душі молодої на ціле життя поета. З того визріла поема «Гайдамаки», найобширніший твір Шевченка, списаний з живих споминок дитячого віку. Душа вже в молодості багла-пожадала кріпшого корму духового і не дивно, що не знаходила примани в звичайних заняттях кріпацького життя.

Опісля вчився Шевченко у парафіяльній школі дяка як школяр-попихач враз із многими іншими товаришами. Дяк був у стосунку до своїх учеників, як майстер до хлопців ремісничих. Право його не знало границь. Ученики-хлопці – були то справдешні раби. Дяк обходився жорстоко зі всіма школярами. Сей перший деспот, котрого поет здибав у житті, вплив у його душу на все життя глибоку відразу і погорду до всякого примусу одного чоловіка над другим. Від того дяка дістався у науку до диякона-маляра в Лисянці. Не знайшов Шевченко долі в дяка; шкода тільки мук і кар, котрі без користи протерпів:

Вибачайте, що не навчив, бо мене хоть били,
Добре били, не багато дечому учили⁴.

(«Гайдамаки»)

Є час в житті кожного хлопця, що рад би бути старшим парубком, поважним чоловіком; гризе його, що хлопцем зовуть, що той мошок на тварі не розростається вусами, не переростає в бороду. Такий час прийшов і на Шевченка. Буйна уява, часта задума збридили йому тернисту молодість. Шукав независимости у своїх намірах душевних. Бажав звертати на себе очі других людей. І не розминувся зі своєю думкою, всі його вважали чудачком і посмішкуювались з малого на превелику його гризоту. Тимчасом іскра, що тліла в ньому від дитинства, розгорілась: була то гаряча охота до рисунання. «Без свити, без хліба ходив та плакав, та людей шукав, щоб добру навчили»⁵ – незavidна доля! Відкинений від мачухи, учений мучителем-дяком, голодний та голий, тринадцятилітній хлопець шукає свого щастя

³ Інформацію про «міщанина Губського» С. Яричевський міг почерпнути із книжки М. Чалого «Жизнь и произведения Тараса Шевченка» (Київ, 1882). О. Кониський у своїй праці «Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя» (Львів, 1898 – 1901), заперечував думку М. Чалого, вважаючи, що Василь Губський був попом. Таким чином, цей факт, як і низка інших, свідчить про те, що С. Яричевський при з'ясуванні біографії Т. Шевченка здебільшого орієнтувався на дослідження М. Чалого.

⁴ В оригіналі: «Вибачайте, що не вивчив, / Бо й мене хоч били, / Добре били, а багато / Дечому навчили!» («Гайдамаки»).

в науці. Вивчившись читати, писати та співати, тепер у місті глядів за малярами. Але в Лисянці не мав терпеливості, в Тарасівці знеохотив єго до малярства інший дяк-маляр, до которого Тарас подався. Ще ж хотів Шевченко вчитися у маляра з Хлипнівки, та не зміг дістати дозволу. І так це діло розбилось. Взався, отже, Тарас до пастировання «стадами непорочними». Було то в третій рік по смерті батька:

Мені тринадцятий минало.
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було?
Мені так любо, любо стало,
Неначе в Бога.....
Уже прокликали до паю,
А я собі у бур'яні
Молюся Богу... І не знаю,
Чого маленькому мені
Тойді так приязно молилось,
Чого так весело було.
Господнє небо, і село,
Ягня, здається, веселилось!
І сонце гріло, не пекло!

І зітхнув хлопець ніби свободніше по двох тяжких годах уперше, відпочив при ягнятах. Но знову думи інші занепокоїли серце хлопця: надходить ніч, де ж переночувати?

Поглянув я на ягнята –
Не мої ягнята!
Обернувся я на хати –
Нема в мене хати!
Не дав мені Бог нічого!..
І хлинули сльози,
Тяжкі сльози!..

Тимчасом нова почалась доба в житті Тараса: єго взяли до двору за покоєвого козачка-лакея. Сидячи в передпокої, копіював малий Тарас картинки «майстрів» «суздальської школи», що прикрашали панські покої. Пан Енгельгардт, в которого Тарас служив лакеєм, спізнався на єго великим таланті малярським і віддав єго одному малярови на науку. Відси дістався він до знатного в тій порі портретиста Лампі.

Року 1832 пішов Тарас у Петербург на науку до майстра Ширяєва. В тім городі бігав Тарас ясними весняними ночами в Літній сад і змальовував статуї. Доля надіслала єму на дорогу життя особу, котра поправила судьбу бідного козачка. Шевченко спізнався в Петербурзі з Іваном Максимовичем Сошенком, котрий був єго земляком. Сей пізнав нещасний стан

Студентська книжка Сильвестра Яричевського.
З архіву Сильвестра Пинзарю

Тараса і спільно з писателем Гребінкою радився, як допомогти бідному кріпакові, як витягнути єго з багна неволі. Гребінка познайомився з Шевченком і просвічував ум єго всілякими книжками. Потім представив єго славному маляреви придворному Венеціанову і російському писателеви-романтикови Жуковському. Знайомство з такими людьми подвигало кріпака не тільки з тої єго низини моральної, але також з кріпацтва. Жуковський сторгувався з Енгельгардтом за ціну кріпака і просив опісля славного натоґди маляра Брюллова, щоб намалював єго портрет. Образ пущено на лотерею. Ціною сєго портрета (2500 рублів) куплено волю Тарасови.

Стрепенувся сіромаха –
І голий, і босий,
Та на волі, й більш нічого
У Бога не просить.

(«Між скалами, неначе злодій...»)

Тарас належить до тих людей незвичайних, котрих називають пізно вихованими геніями, zero sapientes. Не отримавши змалку порядної науки, поет-самоук засвоював з великим трудом наукові відомості без системи і порядку. Але він перемагав ті труднощі і маса засвоєних відомостей не задавила єго таланту. Тарас здивував усіх своїми незвичайними поступами. Шевченко учащав на свободі до академії мистецтв і знайшовся в найблискупішій колі визнаної верстви суспільства. Завжди був веселим, завжди віршував.

(Далі буде)

⁵ Парафраз із «Гайдамаків»: «Давно те минуло, як, мала дитина, / Сирота в ряднині, я колись блукав / Без свити, без хліба по тій Україні, / Де Залізник, Гонта з свяченим гуляв. / Давно те минуло, як тими шляхами, / Де йшли гайдамаки, – малими ногами / Ходив я, та плавав, та людей шукав, / Щоб добру навчили».

Євсєбій ФРАСИНЮК

Т. Г. ШЕВЧЕНКО: ПРИЧИННА – ЗАГАДКОВА УВЕРТЮРА...

Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.

І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі
То виринав, то потопав.

Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались
Та ясен раз у раз скрипів.

Якщо пристосувати відомий крилатий вираз «Єгипет – це подарунок Нілу» до історично-культурних реалій країни та народу, що сформувались у плінні тисячоліть в поширеному басейні Дніпра, то не гіперболізуєм надто, коли скажемо, що *Україна – це подарунок Дніпра*, хоча б з перспективи його ролі у розвитку найдавнішого торговельного руху – *Великий шлях із варягів у греки* – або торговельних колоній, чи у створенні національного козацького духу волі на його порогах-островах, сугестивно названих *Запорізька Січ*.

Прародичі українців східні слов'яни назвали Дніпро Славутичем – сином богині Слави, бо отримували в нього ресурси для *насущного хліба* та енергію оборони від *лукавого*! Нині його воду використовують в різних формах, включно для отримання *хліба та енергії*, понад 70% населення України.

За легендою, Св. апостол Андрій Первозванний, їхавши по Дніпрі прорік заснування на березі цієї могутньої ріки великого стольного міста (Києва); в добу Київської Русі великий Київський князь Володимир Святославович 988 року разом із знаттю та народом прийняв офіційно християнське віросповідання; Дніпро був ареною запеклих боїв проти недрузів, від часів боротьби проти кочових народів до другої світової війни; Дніпро став символом відтворюючого потенціалу українського роду, міфічним началом, що дає йому, роду, право на своє буття та на свою власну історичну реалію; Дніпро не виємок з цієї перспективи, він належить до ряду так званих священних рік, в ареалі котрих певні народи створили в прадавніх часах високу, значну культуру – Ганг в Індії, Тигр та Євфрат в античній Месопотамії, Ніл в Єгипті і т. п. В ареалі Дніпра та його побратимів – Дону, Дністра, Дунаю – між VI та III тисячоліттями до н. лс. Хр. розвинулась відома культура енеоліту або бронзового віку – Трипілля-Кукутень. Зауважимо і на спільний корінь цих гідронімів – «дн», що є основною складовою імені слов'янської богині вод, річок, джерел – Дани, дружини Вогню, Сонця, жіночий початок *Всесвіту* (Г. Лозко: *Українське народознавство*, с. 52).

Якщо написання балади «Причинна» датується орієнтовно за свідченнями самого автора 1837 роком, то відсутність її в першому виданні Кобзаря 1840 року викликає запитання, відповідь на котре не важко збагнути, беручи до уваги тогочасні царські цензурні колючі сіті, і не тільки. Надруковано текст балади в альманасі Євгена Гребінки «Ластівка», а в «Кобзарі» – у виданні 1960-го року.

Загадковим, або, може, й ні, було те, що Шевченко надопитав приарешті 1847 року першим своїм твором назвав поему «Катерина», а не баладу «Причинна». Вірогідно, і Шевченко, і царська цензура були свідомі метатекстового значення перших дванадцяти рядків, відомих українському світу, і не тільки, під заголовком «Рече та стогне Дніпр широкий» – сьогодні це духовний гімн України.

Загальноприйнятому і ґрунтовно стверджуваному міркуванню стосовно переважного впливу романтизму на початкову ліричну творчість Шевченка спробуємо додати певних нюансів. Не легко уточнити чітко, наскільки були відомі двадцятитрирічному Шевченкові (коли він написав «Причинну») представники європейського романтизму, але, ввійшовши з 1836 року в коло друзів-побратимів І. Сошенка та Є. Гребінки, головно останнього, починається значне його обізнання з творчістю П. Гулака-Артемовського, М. Максимовича, М. Костомарова, П. Куліша, включно Є. Гребінки, і, напевно, видатних російських та польських романтиків. Його духовний простір зростає неймовірно швидким темпом через читання і спілкування з видатними художниками Петербурзької академії мистецтв, відвідування Ермітажу, завдяки все ширшому ознайомленню з духовним середовищем тодішнього Петербурга.

Плодючим підложжям для сприйняття Шевченком головних засад романтизму було глибоке його обізнання з рідним українським фольклором та з історичною героїчною минувиною свого народу.

Одним з живих виявів соціал-демократичного руху в імперській столиці були кілька вдалих визво-

лень з кріпачства талановитих молодих митців. В колі вище названих друзів Шевченка було започатковано справу його визволення. Завдяки пристрасним старанням Сошенка, Гребінки та Мокрицького були переконані К. Брюллов та О. Жуковський і 22 квітня 1838 року диво здійснилось. Зі спогадів І. Панаєва, одного із друзів Є. Гребінки, дізнаємось про той бушуючий душевний стан молодого Шевченка в цей період: *Я перший раз побачив Шевченка 24 роки тому (в 1837 р.) на вечері у Гребінки. В цей час справа йшла про викуп поета. Про це клопотали Жуковський і Віельгорський. Шевченку було 24 роки, життя кипіло в ньому, думка про близьку свободу і надія на краще майбутнє оживляли його. Він написав тоді вже декілька віршів..., але ці вірші, здається, не увійшли в його «Кобзар». Малоросійські друзі вже й тоді відзивалися про нього із захопленням і говорили, що Шевченко обіцяє виявити геніальний поетичний талант.*

Думка про визволення з кріпачства і своїх братів-сестер та українського народу в цілому напевно солодко мучила його. «Історія Русів» була йому відома, пам'ять розповідей діда Івана про коліївщину була живою в душі. Але що було потрібно українському народу для пробудження героїчного козацького духу для боротьби за визволення з-під тогочасного уявляючого імперського суспільного тиску? Напевно, стихійне нескориме обурення рідної природи!..

В такому душевному ототженні/поєднанні з Славутичем і прадавнім Стрибогом, який допомагав русичам метати стріли на ворога, молодий Шевченко бачить і чує як **«Реве та стогне Дніпр широкий,/ Сердитий вітер завива,/ Додолу верби гне високі,/ Горами хвилю підійма»**. Причина такого ураганного супротиву є глибока і нестерпна, а головне незрозуміла: Де оті полки русичів-воїнів, де коші козацькі, що не дозволяли недрузям плюндрувати рідні землі батька Славути та приносили шану рідним богам? Де ота Русь та Гетьманщина, що виявили так твердо і незаперечно право на власну історію? Подібні запитання і відповіді зустрінемо і в поемі «Гайдамаки»: **«...А пороги/ Меж очеретами/ Ревуть, стогнуть, розсердилися,/ Щось страшно співають/... Дніпро на нас розсердився,/ Плаче Україна...»**, і в містерії «Великий льох»: **«І я люта, а все-таки/ Того не зумію,/ Що москалі в Україні/ З козаками діють»** (Українська ворона).

Правдива відповідь приходить з високого небесного простору, де проживають духи Праведних предків – охоронці «нерозумних» дітей-внуків, і молодий поет бачить, як **«І блідий місяць на ту пору/ Із хмари де-де виглядав,/ Неначе човен в синім морі/ То виринав, то потопав»**.

Хмари потьмареної «ворожою» історії України та «блідий місяць» відкривають Правду: Україна – на грані її існування, вона «потопає»! Але, як навчає історія, завжди існує вихід, якщо людина чи народ усвідомлює причину її/його «причинності» і здійснює відповідний вирішальний крок.

Молодий Шевченко бажає пристрасно цього і відчуває, що крок наближається, хоч: **«Ще треті півні не співали,/ Ніхто нігде не гомонів,/ Сичі в гаю перекликалися/ Та ясен раз у раз скрипів»**. За предківськими віруваннями, півень – це вісник сонця, світла, дня, а його третій спів розриває темну силу «ворожки», сичі вважались провісниками смерті, зла, біди, а ясен – це чоловіче дерево, адже з його деревини робили озброєння воїнів ще за скіфської доби. Ясен вважався символом війни: якщо ворогові присипали гілку ясена, це означало початок війни або попередження. (Г. Лозко: Українське народознавство, Київ, 1995, с. 284).

Існує у цій строфі певна зростаюча напруга, ота тиша перед бурею, незрозуміла «сичам», але сугестивно виражена алітерацією в останньому рядку.

Поема «Гайдамаки» містить розділ *Треті півні*, з якого зачитуємо такі рядки: **«Іде Ярема.../ У Черкаси. А там третій/ Півень заспіває.../ А там... а там... Йде Ярема,/ На Дніпр поглядає.../ А Дніпр мов підслухав: Широкий та синій,/ Підняв гори-хвилі; а в очеретах/ Реве, стогне, завиває,/ Лози нагинає»**. Слідує наступний розділ – «Червоний бенкет»!..

Напевно, такого підтекстового значення уникала цензура, в тому числі уникав відповідного обвинувачення і сам поет.

Фахівці спрямовують приналежність цього тексту до жанру балади або медитативної елегії. Останнє не підходило б до молодого ще віку Шевченка, але погоджуємось з таким претензійним жанровим атрибутом. Пояснити це можна тільки отим Божим натхненням, який отримують генії, котрим призначено поставити духовні віхи у вимірах простору і часу свого роду/народу чи людського світу в цілому.

Даний текст можна оцінити як ліричний вірш-пастель, але насиченість народознавчої символіки кожної складової природи, як в земному, так і в космічному планах, їхнє одухотворення в живі інструменти, спонукають до, принаймні, додаткового тлумачення.

Загадково чи ні, ці рядки стали увертюрою не тільки для тексту в цілому але й для «Кобзаря» в його повному зібранні.

(Далі буде)

Володимир АНТОФІЙЧУК

ХРИСТИЯНСЬКИЙ ІДЕАЛ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

(Продовження з № 309)

Тут доречно згадати про один епізод із життя поета, найтяжчий, найболючіший, найдраматичніший – заключний період заслання у Новопетровському укріпленні, розташованому на півострові Мангиш-лак, у випалених сонцем степах, «справжній пустелі!», за його свідченням, де «пісок і камінь; хоч би травинка, хоч би деревце – нічого нема. Навіть гори порядної...»¹⁵. Але найжахливішими були не кліматичні умови, не щоденна муштра й казарма, не пильний нагляд і постійні обшуки, а люта самотність і невимовна туга. В одному з листів поета читаємо: «Так, людина в нещасті живе в самій собі, як говорять розумні люди, тобто роздумує. А до чого призводить роздум? запитати б цих розумних людей. До того, що руйнує надію, цю всесвітню прекрасну обманщицю»¹⁶. А втратити надію в такій ситуації – означало втратити самого себе, своє «Я» як людини й митця. Упродовж усього заслання рятувало тільки одне – християнська філософія, про що невідомий зізнавався в листі до Варвари Рєпніної: «Єдина відрада моя в цей час – це Євангеліє. Я читаю його без вивчення, щоденно і щогодинно»¹⁷.

У Новопетровському укріпленні – тому земному пеклі – під всевидящим оком царської охорони поет карався сім літ, тоді як служба звичайних рядових тут тривала не більше двох років. Тож він у три з половиною рази перевершив цю нелюдську норму! Звідки черпав сили, фізичні і моральні, цей страдник, аби просто не загинути, не втратити власної гідності, не розгубити християнського милосердя й усепощення, вийти звідти із чистою душею і ні на йоту ні на кого не озлобитися? З віри, глибокого релігійного почуття, яке повсякчас живило його душу, давало надію на доконечне сповнення мети.

У його «Щоденнику» від 13 червня 1857 року, тобто за півтора місяці до звільнення з Новопетровського укріплення, є промовистий запис: «Один спогад про минуле й побачене впродовж цього часу приводить мене у трепет. А що ж було б, якби я записав цю похмуру декорацію і бездушних грубих лицедіїв, з якими мені довелося розігрувати цю похмуру монотонну десятилітню драму? Мимо, пройдемо мимо, минуле моє, моя підступна пам'ять! Не обуримо серця люблячого друга негідним спогадом, забудемо і простимо темним мучителям нашим, як простив Милосердний Людинолюбєць своїм жорстоким розпинателям»¹⁸.

Загальнолюдські моральні цінності, закладені у християнських заповідях, стали нормою особистого життя Шевченка й одними із засад його творчості. «Тепер тільки молюсь я і дякую Йому (Богові. – В. А.) за безкінечну любов до мене, за послане випробування. Воно очистило, зцілило моє бідне хворе серце. Воно відвело призму від очей моїх, крізь яку я дивився на людей і на самого себе. Воно навчило мене, як любити ворогів і тих, хто ненавидить нас. А цього не навчить ніяка школа, крім тяжкої школи випробування і тривалої бесіди із самим собою. Я тепер почуваю себе якщо не досконалим, то, принаймні, бездоганним християнином»¹⁹, – читаємо в його листі до Анастасії Толстої.

Співчуття стражденній людині, неймовірне бажання допомогти їй, захистити її від злигоднів і поневірянь, відкрити їй навстіж своє велике серце переростають у Шевченка в особливий, рідкісний вияв релігійного почуття. Возвеличуючи любов і милосердя, тавруючи злобу й ненависть, він виходив із Христового вчення, а викриваючи неправду й несправедливість, яка запанувала в усьому суспільстві, брав енергію й завзяття в біблійних

¹⁵ Шевченко Т. Лист до С. С. Гулака-Артемівського від 1 липня 1852 р. // Шевченко Тарас. Повне збір. тв.: У 12 т. – Т. 6. – К.: Наук. думка, 2003. – С. 59.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Шевченко Т. Лист до В. М. Рєпніної від 1 січня 1850 р. / Шевченко Тарас. Повне збір. тв.: У 12 т. – Т. 6. – К.: Наук. думка, 2003. – С. 50 – 51.

¹⁸ Шевченко Т. Щоденник // Шевченко Тарас. Повне збір. тв.: У 12 т. – Т. 5. – К.: Наук. думка, 2003. – С. 12.

¹⁹ Шевченко Т. Лист до А. І. Толстої від 9 січня 1857 р. // Шевченко Тарас. Повне збір. тв.: У 12 т. – Т. 6. – К.: Наук. думка, 2003. – С. 118.

пророків. Усім своїм життям він засвідчив відданість Христовим ідеалам, тяжко страждаючи за «люди своя». Він, наче апостол, став проповідником Ісусового слова, прийшов у світ, щоб «свою любов благовістити! / Святу правду возвістити» (вірш «Пророк»).

Неважко помітити, що весь Шевченків «Кобзар» перегукується із Божими істинами, за ними вивіряється поетова думка чи поведінка його персонажів. Але найбільше вражає його поетична форма – щира й відкрита розмова з Абсолютом. «Бесіда ця настільки відверта, що декому навіть здається в певних місцях святотатською чи й богоборчою. Проте пам'ятаймо думку знаного теолога І. Ортінського: «Людина може говорити. Якщо вона дійсно говорить з Богом, то немає нічого, чого б вона не сміла йому сказати»²⁰. У тих безкінечних розмовах із Богом – щирі, сердих молитвах – Шевченко рідко впоминається за себе, а якщо й звертається із якимось особистим проханням, то воно так чи інакше увиходить в орбіту громадського, планетарного, як, приміром, у поемі «Неофіти», в якій він благає «Святу праведну Матір»:

Скорблящих радосте! Пошли,
Пошли мені святее слово,
Святої правди голос новий!
І слово розумом святим
І оживи, і просвіти!²¹

Як великому християнському проповіднику, те слово доконче потрібне було йому, «щоб людям серце розтопити», щоб сіяти серед них «єдиномисліє» і «братолюб'є», рішучість у боротьбі з численними ворогами. Найвищий сенс своєї творчості Шевченко вбачав у тому, щоби допомогти людині відкрити в собі добре начало, дане їй спервовіку. У цьому щиро і найбільш важливому для нього прагненні він безмежно люблячий і великодушний, але водночас і безмежно гнівний, коли бачить, як «правдою торгують», «Господа зневажають». Тому й кидає гострі, нещадні інвективи отим «недолюдям», «дітям юридичним», але і вкотре апелює до їхнього сумління: «Схаменіться! будьте люди». У такий спосіб Шевченко, як зауважив Степан Смаль-Стоцький, «оновляє моральне життя українського народу, чого не

в силі була зробити російська церква, бо і вона потрапила в неволю царського деспотизму, що звів її на формальний культ і геть скривив засади Христової віри»²².

Тяжко зранену людську душу Шевченко зцілює щирою молитвою і осанною Богові, як, приміром, у «Давидових псалмах» – неперевершеному шедевірі світової релігійної лірики. Крім того, цей цикл справедливо кваліфікувати новітнім українським Псалтирем з огляду на те, що в його десяти творах крізь призму ідеології старозавітної книги акцентовано на особливостях християнського світогляду українського народу, визначальних сторінках національної історії, морально-етичних виявах особистості. У циклі поет говорить від імені першої особи, і це ще більше актуалізує його ідеї у свідомості кожного, хто звертається до Бога, хто шукає і знаходить у Біблійному першоджерелі моральне опертя, надійну основу в щоденній протидії індивідуальному й суспільному злу, у відстоюванні Божої правди. У таких творах праведна душа знаходить порятунок, отримує морально-етичну рівновагу, здобуває впевненість у тому, що нечестиве порушення закону Божого й установленого порядку буде покаране:

Молюсь, Господи, внуши їм
Уст моїх глаголи.
Бо на душу мою встали
Сильні чужії,
Не зрять Бога над собою,
Не знають, що діють.
А Бог мені помагає,
Мене заступає
І їм правдою Своєю
Вертає їх злая»²³.

У Біблії, християнській філософії Тарас Шевченко відшукував те, що найбільше відповідало його власному світобаченню, і, послуговуючись загальноновідомими ідеями й образами, він у чудовій художній формі доносив усій людській спільноті найвищі ідеали й почуття. Геніальність поета якраз і полягала в тому, що він акумулював у собі весь духовний потенціал людства і явився перед ним з великою місією наближення його до Божих істин.

²⁰ Пахаренко В. Незбагнений апостол. // Цит. за: Вічний як народ: Сторінки до біографії Т. Г. Шевченка: Навч. посібник / Авторі-упорядники О. І. Руденко, Н. Б. Петренко. – К.: Либідь, 1998. – С. 194.

²¹ Шевченко Т. Неофіти // Шевченко Тарас. Повне збір. тв.: У 12 т. – Т. 2. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 245.

²² Смаль-Стоцький С. Шевченкова містерія / Степан Смаль-Стоцький // Ілюстрована Україна. – 1914. – Ч. 5-6. – 1 квіт. – С. 77.

²³ Шевченко Т. Боже, спаси, суди мене... // Шевченко Тарас. Повне збір. тв.: У 12 т. – Т. 1. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 361.

Іван КІДЕЩУК

Поетичний універсум молодого Тараса Шевченка

До 180-річчя першої появи «Жобзаря»

(Продовження з № 309)

II. Возвеличення боротьби українського народу в часи Гетьманщини

*Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!*

Досі ми розглянули дві теми Шевченкового «Жобзаря» 1840 року: 1. Думи-сповіді про долю України; 2. Зрадлива любов і трагічна доля дівчат-покриток та драми самотніх дівчат і сиріток. Далі звернемось до третьої теми, якій молодий поет приділив велику увагу: Возвеличення боротьби українського народу в часи Гетьманщини за волю та незалежність козацької Батьківщини – славної України. Якщо перша тема визначає небесні й земні координати буття, від яких залежить існування і доля людини на землі, її гармонійна інтеграція у навколишнє середовище на підставі Божих Законів, то друга тема зосереджується на духовній осі любові, справжній «axis mundi», без якої життя людини неможливе, бо «любов понад усе», як навчає Спаситель Ісус Христос (Євангеліст Йоан 1:9-10) та Апостол Павло: 8. «Не майте жодних боргів ні у кого, крім боргу взаємної любові, бо той, хто любить другого, виконав закон. 9. Бо заповіді: „Не вбивай“, „Не кради“, „Не пожадай“ і всякі інші заповіді містяться у цьому слові: „Люби свого ближнього, як себе самого“. 10. Любов ближньому зла не чинить. Любов, отже, – виконання закону» (І. До римлян 13:8-10).

Історіософська тема Шевченка починається творами «До Основ'яненка» (1839), «Іван Підкова» (1839) і «Тарасова ніч» (1838), які свідчать про те, що поет не задовільняється власною волею, його душа не має спокою через гірку неволю побратимів, і він вважає необхідним оживити в пам'яті народу часи славної козацької доби, славних ватажків-отаманів, що віддали своє життя за волю свого народу.

Твори-шедеври Шевченка свідчать в першу чергу про мистецьку неперевершеність поезики Шевченка

малоросійською/українською мовою, яка зовсім не була нижчою від російської мови та інших європейських мов. Окрім цього, звертає увагу дослідник НАН України Володимир Мовчанюк, вищезгадані твори «формують основи історіософської думки Шевченка, а образ України устійнює як поняття Батьківщини – державницьку ідею України» (див. «Вісник Львівського університету», 2009, Випуск 48, с.144-152).

На ідею етноісторичного поняття образу України та міфу України звертала увагу і наша дослідниця Магдаліна Ласло-Куцук у своїй шевченкознавчій праці «Триптих Шевченка...» («Тарас Шевченко на тлі його доби», Бухарест, 2002, сс. 145-159). Тому посланням своєму названому літературному батьку «До Основ'яненка» Шевченко наголошує на потребі знань власної історії, свого славного минулого. Але на риторичне запитання «очеретів» у Дніпра: «Де-то наші діти ділись?..» природа відповідає смутним мовчанням. Степ козацький, покритий могилами, теж смутує, і вітер мовчить у відповідь на безнадійні питання поета, тільки море відповідає: «Не вернуться,/ Навіки пропали!» І поет сумує, що осиротіла Україна, пропала гетьманська слава, і воля..., але, стверджує він, історична слава народу живе і житиме в піснях та легендах, у пам'яті народній: «Слава не поляже;/ Не поляже, а розкаже./ Що діялось в світі,/ Чия правда, чия кривда/ І чий ми діти./ Наша дума, наша пісня/ Не вмере, не загине.../ От де, люде, наша слава,/ Слава України!» Отже, якраз оцю славу свого краю його земляки повинні знати. Саме вона стає наріжним каменем минулого, сучасного і майбутнього нашого краю, навчає Шевченко свій народ, а ще закликає свого батька: «...А ти, батьку,/ .../ Тебе люде поважають,/ Добрий голос маєш;/ Співай же їм, мій голубе,/ Про Січ, про могили,/ Коли яку насипали,/ Кого положили,/ Про старину, про те диво,/ Що було, минуло.../ Утни, батьку, щоб нехотя/ На весь світ почувли,/ Що діялось в Україні,/ За що погубила,/ За що слава козацькая/ На всім світі стала!».

Наступні дві поеми «Іван Підкова» і «Тарасова ніч» висвітлюють велич історичного минулого України і почуття любові поета до своїх предків та забутих

героїв. Романтик Тарас Шевченко використовує із народних джерел образи легендарних та міфологізованих героїв Івана Підкови і Тараса Трясила. Це справжні надгерої романтичної структури, вони мужньо долають всі перепони в боротьбі за волю свого козацького краю проти турків, татарів, москалів та ляхів.

Поема «Іван Підкова», присвячена художнику В. П. Штернбергу, відкривається медитацією про славне минуле: «Було колись – в Україні/ Ревіли гармати;/ Було колись – запорожці/ Вміли панувати./ Панували, добували/ І славу, і волю...», якому протиставиться гірка дійсність Шевченкових часів: «Минулося – осталися/ Могили на полі».

Так, головний герой твору Іван Підкова родом із Молдови, де був навіть господарем між 1577-1578 р. У молодших літах він вірно служив козацтву України як непоборний отаман у визвольній боротьбі проти турків і татарів. Запорожці любили свого ватажка, як стверджує і поет у другій частині твору, вони «жартом-гульбою» готові були йти за отаманом воювати навіть у Царград: «Поглядає сюди-туди –/ Де-де бути роботи?/ Закрутивши чорні уси./ За ухо чуприну./ Підняв шапку — човни стали./ „Нехай ворог гине! Не в Синопу, отамани./ Панове-молодці,/ А у Царград, до султана./ Поїдемо в гості!“». Отже, Іван Підкова, як і князь Київської Русі Святослав Ігорович, наводив страх на ворогів словом: «Іду на ви!», саме так звучать його слова: «Ідемо в гості!», бо даремно пізніше султан послав до Дунаю стотисячне військо проти господаря Підкови, і тільки через зраду витязь звернувся по допомогу до поляків, а ті стратили його публічно у Львові, щоб заслужити у турків ласки. Портрет Шевченкового героя складний, змальований, хоч і лаконічно, але в стилі історичного пафосу.

Поемою «Тарасова ніч» (присвяченою П. І. Мартосу, спонсору першого видання «Кобзаря») Шевченко прославляє народного героя, гетьмана нерестрових козаків Тараса Федоровича, так званого Трясила, що очолював селянсько-козацьке повстання 1630 року проти Брестської унії (1596 р.), за допомогою якої шляхетсько-католицька Польща намагалась підпорядкувати православні церкви України та Білорусії католицькій церкві Польщі та її загарбницьким феодалам, що дико знущалися над українським народом.

Антитезою з самого початку поеми – експозицією та зав'язкою – поет відокремлює два світи (величі минулого та занепаду сучасного), ведучи оповідь голосом кобзаря, що на розпутті грає та приспівує: «Кругом хлопці та дівчата –/ Як мак процвітає./ Грає кобзар, приспівує./ Вимовля словами./ Як москалі, орда, ляхи/ Бились з козаками...» і «Була колись Гетьманщина./ Та вже не вернеться». Процвітання

Гетьманщини, громади та щасливої і здорової молоді, як «маки» в полі, протиставиться картина занепаду: «Була колись/ .../ Та вже не вернеться», «Зажурилась Україна –/ Така її доля!/ Зажурилась, заплакала./ Як мала дитина./ Ніхто її не рятує.../ Козачество гине./ Гине славалицарська./ Немає дедітись./ Виростають нехрещені/ Козацькі діти./ Кохаються невінчані./ Без попа ховають./ Запродана жидом церков./ В церков не пускають!» Картина зав'язки висвітлює жажливу дійсність безпомічної України, вона пробуджує почуття глибокого співчуття, скорботного безвихідного душевного болю і одночасно обурення проти чужих злочинців, які спотворюють православну віру, що здійснювало національний гнів і спровокувало бурхливу реакцію селян та козаків, що піднімаються повстанням проти духовних гнобителів на чолі з Наливайком, Павлюгою і Тарасом Трясилом. Якщо перші два отамани через зраду були страчені шляхтою (Наливайко у 1597 р., а Павлюга у 1838 р.), то Трясило, «орел сизий», героїчно продовжує боротьбу. Сюжет твору розвивається до кульмінації та відповідної розв'язки – повстання завершується переможною, але кровавою нічною піснею козаків, що нагадає ляхам-шляхтичам про славу козацьку: «Вже не три дні, не три ночі/ Б'ється наш Трясило./ Од Лимана до Трубайла/ Трупом поле вкрилось». Шляхтич Конєцпольський збере ще більші сили, але «ніч-мати» – на боці Трясила і козаків: «А козаки, як та хмара./ Ляхів обступили./ Як став місяць серед неба./ Ревнули гармати./ Прокинулись ляшки-панки –/ Нікуди втікати!/ Прокинулись ляшки-панки./ Та не повставали./ Встало сонце – ляшки-панки/ Поколом лежали».

Масові сцени битв молодий Шевченко описує майстерно, підсилюючи контрасти післябатьовими картинками: «Червоною гадюкою/ Несе Альта вісті./ Щоб летіли круки з поля/ Ляшків-панків їсти», переможуючи їх сценами козацької подяки Господу: «Зібралось козацество/ Богу помолитись/ .../ Заспівали козаченьки/ Пісню тії ночі./ Тії ночі кровавої./ Що славою стала». В епілозі поеми Шевченко нотує, що козак, коли згадає колишню славу, «заплаче», кобзареві з суму «руки не грають», а «хлопці і дівчата/ Слізеньки втирають».

Тільки вісім творів у першому «Кобзарі» Тараса Шевченка, а скільки життя в ньому, фактів і людей, яка сильна типологія і які комплексні характери простих людей, селян і козаків, скільки гіркої долі і нещастя, трагедій покриток і сиріт, скільки соціального лиха, гніту й сваволі, боротьби за волю й незалежність, скільки крові і могил, засіяних степами, ніхто й не перелічить, хіба тільки сам Господь знає.

(Продовження на 21 с.)

Оксана ЛАВЕР, Ужгородський національний університет

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У ТВОРАХ МИХАЙЛА МИХАЙЛЮКА

Інформаційний потенціал літературно-художніх антропонімів є ознакою індивідуального стилю письменника. Засобами вираження художньої інформаційності онімів можуть бути мовні одиниці усіх мовних рівнів, вибір мовних засобів для створення промовистих власних назв залежить і від самого письменника, і від оточення, суспільного, територіального, часового, тобто це час, у якому письменник живе і творить. Український літературно-художній ономастичний простір виходить далеко за межі українських кордонів і знайомить читача з колоритними варіантами імен, прізвищ, з прізвищами, і найбільш важливо, з мовленням українців на етнічних українських землях, хоч і в межах чужої держави. Чуйними і лаконічними рядками змальовує Михайло Михайлюк життя українців у Румунії. Перу визначного поета, прозаїка, відомого критика, журналіста належать твори різних жанрів, у яких майстерним словом охоплено проблематику і морально-етичну, і національну, часто спроектовану на власні назви та їх конотативно-асоціативний потенціал.

Метою нашої роботи стало дослідження природи, структури та функціонально-стилістичних можливостей літературно-художніх антропонімів у збірках прозових творів Михайла Михайлюка «Криниця під каменем» та «Заглухий дзвін».

Мову творів Михайла Михайлюка ще не досліджено. Літературно-художні антропоніми в окремих творах письменника розглянуто у статті А. І. Вегеш «Змістове навантаження літературно-художніх антропонімів малої прози українських письменників Румунії»¹.

Літературні критики небезпідставно наголошують на психологічних засадах прозових творів Михайла Михайлюка: «Виваженість і ваговитість сказаного в окресленні психологічного образу, душевних зрушень у накресленні профілю персонажа, влучність і осядливність словесного вислову, вміння перенести буденний «трафунок» у художню площину»², – констатує ознаки художнього стилю М. Корсюк.

Михайло Михайлюк у своїх оповіданнях намагається охопити життя і світогляд українців у Румунії. Символічно, що прототипами його оповідань стали українці села Руснаки. Руснаки – село в околиці румунського багатонаціонального міста Серет, звідки родом сам письменник. Топонім Руснаки співзвучний з етнонімом руснаки, який є варіантом етноніма русин, руський. Етнонім русь становив собою збірний іменник і, як свідчать літописи та

сучасні авторитетні дослідження українських і російських лінгвістів, був первісною назвою земель, які сформували першу українську державу – Київщина, Переяславщина, Чернігівщина. За допомогою сингулятивного суфікса -ин було утворено похідний етнонім русин. Власні назви Русь, русин поширилися з Київщини на всі інші українські етнічні території і навіть на території приєднані до Києва. Етноніми руський – руснак – русин найдовше затримались на західних українських землях, де, на відміну від Наддніпрянщини, вживались у своєму первісному значенні. Викрадення у XVIII ст. назв Русь, руський зумовило утвердження назв Україна, Русь – Україна, русько-український, українець тощо³. М. Михайлюк змальовує свою батьківщину, однак у контексті оповідань топонім Руснаки набуває символічного значення – закована історична пам'ять українського народу і соборність українців, яку, на жаль, можна легко втратити через банальну байдужість. Репрезентовано цю проблему в оповіданні «Мої Руснаки не єдині у світі...». Популяризація справжнього значення українського етноніма русин – руснак є особливо актуальною у наші дні, коли за політичним замовленням відбувається його друге викрадення.

Михайло Михайлюк сторінки української культури наповнив численними автобіографічними нарисами про своїх земляків. Це оповідання про різні випадки «трафунки», свідком чи учасником яких свого часу був сам письменник. Літературна критика в оцінці творчості Михайла Михайлюка справедливо однотайна, образи чуттєві, змальовані з теплотою і доброзичливим гумором: «Михайлюкові «трафунки» – своєрідні (повсякчасні) претексти для роздумів-рефлексій над сільською повсякденністю...»; «читати збірку «трафунків» Михайла Михайлюка – це прочитувати характери і долі, одним оком радіти, іншим ронити сльози»⁴.

Михайло Трайста у передмові до збірки «Заглухий дзвін» більш розширено конкретизує творчу манеру митця: «Михайло Михайлюк володіє не тільки достатнім терпінням, а й рідкісною майстерністю, якою він, мов пензлем, змальовує портрети своїх рідних дідів і бабок, батька і матері, односельчан і вчителів, друзів і ровесників, а ці портрети переростають у святі ікони чарівного дитинства і прекрасної молодості, бо людина двічі живе: раз у дитинстві, а вдруге у спогадах про нього»⁵.

Такою ж рідкісною майстерністю володіє Михайло Михайлюк і у доборі власних назв персонажів. Антро-

понімійна система творів М. Михайлюка реалістична, однак у художньому контексті кожне ім'я чи прізвище, чи прізвисько набуває особливої семантики, оживає, «промовляє», стає твором у творі.

Переважає більшість персонажів є носіями демінутивних імен з широким спектром емоційно-оцінних конотацій від емоційно нейтральних до емоційно-експресивних поліцентричних. До емоційно нейтральних можна зарахувати жіночі імена, утворені регресивним та регресивно-суфіксальним способом: Панорця, Марічка («Позичений кіт»), Веронька («Коні мої, коники...»), Анничка («Площі – присілок під самим небом»), Іленка («Горівочко з кукілю, як тебе я файно п'ю!»). Деякі демінутивні імена супроводжуються апелятивами, епітетами або посесивними патронімами і паралельно вказують на вік денотата: вуйна Линця («Позичений кіт»), стара Фанця («Загадкові приказки»), Єленка Подюкова («Дві п'єтки»), Домця Мандрикова («Старий Мандрик купує годинник»).

Чоловічі імена-демінутиви є також носіями конотацій емоційно-нейтральних (для українців демінутиви у ролі розмовно-побутових варіантів є типовими): Тодось, Панько («Олень і пиво»), Ілько («Коні мої, коники...»), Ілаш («Старий Мандрик купує годинник»). Поліцентричними емоційно-експресивними літературно-художніми антропонімами (надалі ЛХА) можна вважати демінутивні варіанти Іванчик та Іванцетко. ЛХА Іванчик ідентифікує героя, якого автор змальовує і з гумором, і з осудом, і частково із співчуттям. За сюжетом – це сусід оповідача, чоловік працьовитий і добрий, однак має залежність від алкоголю і часто хитрує, щоб добути чарочку безкоштовно: «наш сусід, вуйко Іванчик, високий і худий, але жиливий, був тихий і лагідний, був робучий на господарці..., але любив до полудня випити хоч би «чінзяпу» горівки...» («Хитрий» вуйко Іванчик»). Демінутивне ім'я Іванцетко вважається здрібніло-зневажливым. Персонаж із оповідання «Червоні чоботи «пана Івана»» дуже бідний чоловік і трохи несповна розуму. З розвитком сюжету бездоладний Іванцетко перетворюється в «пана Івана». Шанобливу форму М. Михайлюк спочатку використовує у діалогічному мовленні тільки у функції звертання, а наприкінці розповіді пояснює варіанти Іванцетко і пан Іван: «Він колись господарем був, дві пари волів мав, у червоних чоботях ходив. А погорів і ...» («Червоні чоботи «пана Івана»»).

В оповіданні «Гвалт» автор відтворює сценічну гру іменами, за допомогою якої знайомить читачів з мотивами вибору офіційних емоційно нейтральних варіантів та демінутивних: «Ледь розвиднюється... а на обійсті Костиків уже гвалт: «то газдиня верескливо-розпачливим голосом будить своїх хлопців: Іване! Михайле! Николаю! Юстине! Петре! Доста вже хиріти!.. Чудернацькими здавалися нам оті імена (Іван, Михайло, Николай, Юстин, Петро). Бо ми між собою – по-вуличному. Для

нас Іван – Тулько, Михайло – Мікунько, Николай – Кольо, Юстин – Юдзьо, а шмаркач Петро – Петьо» («Гвалт»).

Офіційні двокомпонентні варіанти «ім'я + прізвище» зазвичай у художній літературі покликані створювати соціально правдиву антропонімічну канву. М. Михайлюк використовує таку формулу для досягнення гротескного ефекту. В оповіданні «Криниця під каменем» таким «солідним» двокомпонентним найменуванням автор називає балакучого дідуса, який постійно хвалиться, як він почистить привалену каменем криницю, щоб не ходити по воду до скупого сусіда: «Баба Марія кінчала кужіль, відкладала веретено і засинала навсидячки, а «пан» Георгій Бойчук, все сипав і сипав із себе словами, і сам дивувався, який з нього господар веледний, а Мандюк одне ніщо зі своєю криницею». В оповіданні «Досвітня зустріч на кладці» двокомпонентним ЛХА Ігнацій Балацький письменник аналогічно називає ще одного балакуна: «переді мною стояв колишній молодцюватий житар, котрий за словом не ліз у кишеню».

Демінутивні імена та двокомпонентні власні назви М. Михайлюк інколи використовує для формування ЛХА з конотаціями сарказму і, можливо, частково співчуття, як в оповіданні «Тейко». Бідний сільський парубчак, щоб стати своїм серед однолітків у парубочій компанії, щоб одружитися, мусить виконувати важку роботу. Упродовж розвитку подій письменник називає його подвійним варіантом – Тейко чи Тейцо: «Котре з них було пестливе, а котре глузливе? Можливо, і одне, і друге». Під час набору до війська на день Тейко стає Дорохтей Пензар, але оскільки за фізичним станом в армію парубка не взяли, то він знову лише Тейко, чи Тейцо («Тейко»).

(Далі буде)

Примітки

¹ Вегеш А. Змістове навантаження літературно-художніх антропонімів малої прози українських письменників Румунії. *Lucrările Simpozionului Internațional. Relații Romano-ucrainene. Istorie și contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity.* Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. *Tâșnad, 26-28 octombrie 2017. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean – Cluj Napoca: Editura Econ Transilvan, 2018. S. 339-346.*

² Корсюк М. Михайло Михайлюк // Просвіт: антологія короткої української прози з Румунії / Микола Корсюк. Бухарест: RCR Editorial, 2010. Т. 1. С. 5-8.

³ Дет. див.: Белей Л. «Русинський» сепаратизм націєтворення in vitro. К.: Темпора, 2017. 396 с.; Наконечний Є. П. Украдене ім'я: Чому русини стали українцями / передмова Я. Дашкевича. Львів, 2001. 400 с.; Німчук В. «Кодифікувати» нові літературні мови? Зберегти і захистити українські говори // Українська мова. 2013. № 3. С. 3; Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977. С. 911 // sum.in.ua/s/rusyn; Шерех Ю. Назва «Русь» // Енциклопедія українознавства: у 2-х т. Мюнхен - Нью-Йорк, 1949. Т. 1. С. 12-16.

⁴ Ковач І. Серцем-душею пережите / М. Михайлюк. Криниця під каменем. Бухарест: RCR Editorial, 2008. С. 5-9.

⁵ Трайста М. Вікно в душу Буковини / М. Михайлюк. Заглухий дзвін. Бухарест: RCR Editorial, 2014. С. 6.

Михайло Гафія ТРАЙСТА

УКРАЇНСЬКА РОМАНІСТИКА РУМУНІЇ: ТРИЛОГІЯ КОРНЕЛІЯ ІРОДА «СВЯТО»

(Продовження з № 309)

Образ Івони у романі «Ранок»

В романі «Ранок» зустрічаємо заклопотану працюю Івону, яка вже одужала від хвороби і чекає якоїсь вістки від Ілаша, потерпаючи, щоб їй листоноша Москалюк не приніс повідомлення, що Ілаш загинув. Не так вона переживала за його життя, але за останні роки переконалася, що без Ілаша маєток не те, що не росте, а навіть зменшується. Відколи вкрали у неї гроші («жандарми так нічого і не рознюхали»), а писар відкупив запівдарма олійницю, в господарстві все виходило якось тупо, гроші, хоч і назбиралося їх трохи, тепер позбавлені колишньої вартості і вже чомусь не приносять тієї насолоди.

Одного дня Москалюк приніс Івоні зовсім іншу вістку: «вернувся Петро Горбачів!..» Івона засторопіла, «серце раптом чомусь йойкнуло, у вухах протяжно задзвеніло, в очах спалахнули болючі вогники, а ноги вгрузли в мокру землю».

Івона востаннє зрозуміла марність свого життя. І дотоді вона знала, що її життя назавжди заковане: п'ятеро дітей, маєток, Ілаш, але плекала невиразну надію, що, коли вернеться Петро, течія її життя зміниться. А як саме зміниться, вона не знала. Знала тільки, що дуже ждала, як ніколи в житті. Вона дуже хотіла б йому чимось допомогти: «Може, Петро не має що їсти, чи поліно дров, щоб погрітись у пустій хаті?.. Чим їй стати тепер Петрові в пригоді? Харчів послати, а, може, грошей? Та ким? Самій не піти їй і дітей не пошле. З ким порадитись?»

Івона відчувала, як наступає щось нестримне, щось понад її силу, щось таке, від чого ось-ось лопне. Та поки настало те невідоме й страшне, вона заплакала. Тихо, гірко, рясними сльозами. Після чотирьох недоспаних ночей, Івона хоче писати листа Петрові і передати німим Сюньом. Вже знала навіть і що має писати, та чомусь не наважувалась. Думала почати так: «Петрику дорогий! Дав Господь, вернувся ти! А чи здоровий? Йой та йой!.. Дочекала-сми я і цієї хвилини! Ну, й набідувався ти дець, Петрику! Про-

марнували ми стільки років... Не вернути нам молоді літа. Ось я вже старіюся, п'ятеро дітей...»

Навіть Філько не впізнає свою дочку, яка перетворилася в якусь збайдужілу, самолюбну жінку, що живе тільки ради грошей та багатства: «Скнара ти одна! Щоб я до завтра не дожив, якщо моя нога віднині ступить на твою загороду! І ти в моїй хаті не маєш що шукати! Щоб ти проклята була, якщо навіть на мій похорон прийдеш!» – прокляв Ілаш дочку, коли та не хотіла позичити Аспазії до нового хліба дві миски «питльованої» муки.

Коли приходить повідомлення: «пропав безвісти дець на східному фронті Ілаш Дорін», Івона вважає, що нарешті змилося доля – пропав Ілаш, і вона була певна, що вже не побачить його ніколи. Не раділа цій думці, хоч відчувала певне полегшення, немов звільнення від важкої ноші. Не раділа, бо її ненависть спрямована не так проти нелюбого чоловіка, як проти власного нещасного життя. Повідомлення навіть засмутило її, і не тому, що зникла назавжди Ілашева підпора, а тому, що такі жаліла Ілаша. «Признавала не вперше, але тільки перед собою, його благородну душу, сімейну постійну дбайливість, доброту, через яку не раз сварилася з ним, вважаючи його надмірну щедрість не тільки близьку дурноті, а навіть шкідливою для сімейного добробуту».

Івона вирішує поговорити з Петром Горбачем (коли той побив її синів), виглядає його, але теперішній Петрів образ протирічив тому, котрого вона очікувала побачити, нове зображення Петра гасило її запал, підривало відвагу задуму, гасило порив гніву: що може вона мати проти чужої людини? Не з оцим «паном» вийшла вона поквитатися!

«Чула-сми, бадіку, що ви шукаєте Петра Горбача... Був давно у нашому селі такий чоловік, але пішов дець у світ. Даремно шукаєте його, бо, кажуть, що він недавно помер!..»

Івона тримала глибоко заховану в душі надію помститися за вкрадену молодість, і пов'язувала цю нагоду з поверненням Петра, але вернувся не той Петро, образ якого так гаряче й завзято вона берегла в своєму серці стільки часу. Та нагода появилася разом із входом у село Української повстанської ар-

мії, коли в її хаті розквартирували капітана Лаврентія Орестовича. «...вона несамовито накинулася на Лаврентія Орестовича і спочатку сильно обняла його, а далі стала кусати, дряпати і, тихо скавулюючи, почала здирати з нього одяг в дикому розрядженні почуттів, що нестямно шаленіли в розбурханім Івонинім тілі».

В селі все частіше говорилося про дівок та молодлиць, котрі звелися з добровольцями. Про Івону, щоправда, довгий час ніхто такого не чув, хоч сусідки, головню Міця, закидали не раз, що Івоні пощастило, «бо, ади, який стрункий та чепурний офіцер розквартирувався у неї...», але стільки й більше нічого. Пізніше люди почали плести про Івону «... спочатку горішній кут, а далі і вся Златна, після того, як Іван Москалюк розніс слово, що у Ілашевої уже новий опікун...»

Вхід москалів – Червоної армії – до Златни застає капітана упівця в Івониний хаті, і вона деякий час ховає його у підвалі, а потім, переодягнувши його в Ілешевий одяг, допомагає йому втекти, навіть не зізнавшись, що чекає від нього дитину.

На самому початку Івона перестрашилася і вважала вагітність справжнім нещастям – що скажуть люди?! Вона вже стільки часу без чоловіка і раптом вагітна, ще на старість... «І хто? Не якась Шурубарка, а вона, Івона Дорін! Який сором! Що скажуть тато й мама? А знайомі й рідня? Що подумають про неї діти, як судитимуть вони свою маму?..» В її голові зародився новий задум: піти на будь-що, тільки, щоб зберегти Лаврентія Орестовича для себе. Назавжди!

Пізніше коли Лаврентію вдалось втекти, Івона дуже жаліла, що не сказала йому про вагітність. І

не тому, що він, може, мав залишитись у неї – це було абсолютно неможливим, – але в такому разі, дізнавшись, що вона жде дитину, може, мав колись вернутись до неї.

Івона народила дівчинку і назвала її Лаврентією, і потерпала, але не від страху холонула в неї душа, а від сорому. І встидалась вона в першу чергу людей, а не Ілаша. «Бо хіба не заробив він у неї такої помсти? А з людьми і головню зі своїми дітьми – не те. Вони в неї уже великі, все розуміють. А як вийти їй в село?! Бо хто така в Златні Івона Ілашева? Вона тобі не Євдокія і не Пасюня чи Верона! І це найбільше гризло її. Про Ілаша вона менше думала, мабуть, і тому, що її серце давно віщує, що він ніколи вже не вернеться...»

Лаврентія прожила тільки один рік і померла. На похороні Івона навіть не плакала. Ішла за крихітною труною, яку несли кілька дітей, чорна, німа, окам'яніла, під владою якоїсь немичної згоди із своєю долею. «Хоч було то серед літа, мокрий холод охопив Івону дрібним дрозом, якого ще довго не могла позбутися. Крім холоду, ще запам'ятався Івоні страшний грім, який сколихнув її омертвілий слух, коли впала на труну перша грудка сирій землі. Інше не пам'ятає. Хто був на похороні, якою була служба, що говорилося – не скаже, бо не знає». Пізніше дізналася випадково, що вона на цвинтарі навіть не була, а покинула церкву серед служби й пішла додому не вулицею, а городами. «Тоді де і як могла чути вона оте страшне гупання об труну, коли почали засипати яму, якщо не була на цвинтарі?!» – мучило Івону.

(Далі буде)

Поетичний універсум молодого Тараса Шевченка

(Продовження з 17 с.)

Про майстерність поетики й мови згадаєм слова І. Франка: «Ся маленька книжечка відкрила... новий світ поезії (...), заясніла невідомою досі в українському письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову», а про теплоту і мову шевченківської душі процитуємо Квітку-Основ'яненка: «А починаю з почину, що Вас я кріпко улюбив, знайшовши таке м'якесеньке серденько і душу чисту, мов хрусталь... Бодай Ви мене не злюбили, коли брешу... Ваші думки кріпко лягають на мою душу» (Твори I-VI, с.585/6). Прижиттєві видання «Кобзаря» (1840, 1844, 1860 і 1861) вмістили 43 вірші Шевченка, в яких він відобразив свою гарячу

любов до України та рідного слова, за яку і був розіп'ятий.

З любові до своїх земляків і рідного слова, з любові до Бога та рідної України Тарас Шевченко черпав сили і ніколи не падав духом, хоч мав мучницьке життя, він постійно молився за кращу долю свого народу, якому подарував свого «Кобзаря» із постійними звертаннями до Бога (в «Кобзарі» 1840 року – 24 таких звертання!) з вставними молитвами і переспівами «Давидових псалмів» (1845), будучи певний, що тільки завдяки любові й вірності Божим Законам настане довгождана доля: «Господь не забуде,/ Воцариться в дому тихих,/ В сім'ї тій великій,/ І пошле їм добру долю/ От віка до віка» (переспів Пс. 132).

Іван РЕБОШАПКА

УКРАЇНКА БУХАРЕСТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ – ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ РУМУНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ (LVI)

Літературознавство. Дослідницькі напрямки.

11. Пропагування української поезії Румунії.

6. Кроки її становлення й утвердження

(Продовження з № 309)

Стильових диверсифікацій українській поезії Румунії надали власним поетичним світосприйманням й інші віршотворці, наслідуючи своїх сучасників чи недавніх попередників, але й намагаючись увиразнити свій «голос» у «хорі» сучасної модерної піснетворчості.

Одним з них є Іван Онужик, уродженець (1954 р.) марамуреського села Валя Вішеулуй, який після семирічки рідного села навчався в українському класі румунського Сігетського ліцею імені Драґоша Воде, закінчив російсько-румунське відділення Бухарестського факультету слов'янських мов Інституту іноземних мов та літератур, а, одружившись (1984 р.) з однокурсницею, після закінчення університетських студій, разом з нею переїхав до Ізраїлю. У силу сприятливих обставин та особистих здібностей і літературознавчих нахилів він згодом став докторантом Департаменту східнослов'янських студій Торонтського університету, в якому здобув (1999 р.) звання доктора філологічних наук і став викладачем російської та української мов. Зараз, як інформує Wikipedia, живе у штаті Нью-Джерсі (США).

Іван Онужик – поет, літературознавець та есеїст. Друкувався у г. «Новий вік», в «Обрях», в яких виступив з цікавою статтею про збірку Миколи Корсюка «Монолог дерева» (1980).

На українському поетичному «небозводі» Румунії поява Івана Онужика майже метеорична. Його «ужин» – надрукована (1968 р.) дебютна збірка «Монолог і полум'я». Для увиразнення літературною критикою поетичного «голосу» Онужика (майже «обійденого» нею) слід узяти до уваги пристрасне його захоплення ще з ліцейського періоду філософією та нонконформістською поведінкою (які сприяють постанню його теж нонконформістської поезії) завдяки молодому тоді викладачеві Белін (Bălin), який своєю богемською нонконформістською поведінкою та «опоетизованим» цікавим викладанням філософії «заразив»

учнів любов'ю до свого предмета, який викладав не за офіційним підручником, а за власними нотатками (як зізнався він мені на бакалавреаті), й до себе самого (Онужик майже скопіював його поведінку, а учениці «спивали» його поглядами). Філософія, як доводив у своїй праці «Поезія і філософія» видатний румунський літературознавець-компаративіст Тудор Віану, надає поезії глибокої ідейної субстанції, яка різнозначеннєво наявна й у поезії Онужика. Доказом постійного зацікавлення Івана Онужика філософією є змістовні його студії «Своєрідні міркування над буттям і небуттям» («Світо-Вид». Вип. 2, 1990), «Міркування між долею та відвагою» («Світо-Вид». Київ-Нью-Йорк. Вип. 11, 1993) та порівняльна праця про іконологію та гіпостазу у творі Достоєвського «Брати Карамазови» і в діяльності Августина («Iconology and Hypostatics in Dostoevsky's The Brothers Karamazov and in the Works of Augustine», University of Toronto, 2004). Окрім філософії, Онужик цікавиться питаннями семіотики та соціології, ледь помітні «відгомони» яких можна спостерегти у метафоризації поетичних меседжів.

Коли Онужик дебютував у 1978 році своєю, як видно, досі єдиною збіркою, його побратими по перу вже надрукували по кілька збірок: Іван Ковач – збірки «Поезії» (1972), «Рівнодення» (1975), «Зав'язь» (1978), Михайло Михайлюк – «Інтермеццо» (1971), «Біле-пребіле поле» (1974), Микола Корсюк – «Нащадки сонця» (1972), «Ворота» (1975), Михайло Небиляк – «Криниці моїх очей» (1972), Павло Романюк – «Замок перелітних птахів» (1976), «Непорочність мовчання» (1978), Степан Ткачук – «Розколоте небо» (1971), «Навродчені роки» (1973), «Час без часу» (1975), «Посміх світу» (1977). У «хорі» самобутніх «голосів» І. Ковача, М. Небиляка, М. Корсюка, П. Романюка, І. Неґрюка, які, за Богданом Бойчуком, «відкрито (розривають) з традиціями усталеної прозодії і (створять) в системі західних поетичних моделей і настанов» [М. Михайлюка Богдан Бойчук відносить до групи поетів, «творчість яких тісно межує з традиційною прозодією», Іван Онужик намагається

внести свій «голос», чітко увиразнення якого критика досі не здійснила. У назві його дебютної збірки «Монолог і полум'я», на перший погляд, можна б убачати парадоксальне сюрреалістичне поєднання двох несумісних явищ (монолог і ... полум'я), а при глибшому вникненні у зміст назви збірки можна б виявити гей шокуєче вираження прихованої ідеї – монологувати (поети же промовляють від свого імені), виражати *полум'яні* поетичні меседжі. Настільки енергійних підходів у поезії Онужика, здається, немає. Програмним стосовно його поетичного кредо можна б уважати вірш «Я хотів би...»: бути чистою водою між небом і землею, високою горою, близькою до (його) днів (!) і зоряних висот, або, може, спокійним вилискуванням (його) очей, які прагнуть бачити все. В останньому з вищеподаних бажань Онужика – далекий перегук з провідним мотивом збірки М. Небиляка «Криниці моїх очей».

У 2001 р. Степан Ткачук надрукував добірку 72 румунських версій Онужикових поезій під назвою «Aproscribele speranței»¹ («Апокрифи надії»). Дане видання сугерує дві ідеї: 1) Корисно було б перевидати повнішу збірку Онужикових віршів, які стали бібліографічною рідкістю, і 2) показовим стало б звірення Ткачукових румунських версій з Онужиковими оригіналами, що, безперечно, виявило б ряд образних «злетів» перекладача, відомого своєю буйною фантазією.

На небозводі українськомовної поезії Румунії далеко більшою ніж метеоричною, але все ж таки недостатньо «рекламованою» поставою виявився вповні самобутній Ілля Кожокар, у щоденній поведінці взагалі мовчазний та заглиблений в себе (що свідчить про заумне вирування його поетичних роздумів), про якого мало чого відомо читачам і літературознавцям. Навчався Ілля Кожокар у Серетському ліцеї, в якому викладалася українська мова, закінчив українськорумунське відділення Бухарестського факультету слов'янських мов Інституту іноземних мов та літератур, був викладачем, в останні роки життя викладав українську мову як вибіркового предмету у Серетському ліцеї, який уже був румунськомовним.

У певний час Ілля Кожокар був постійним дописувачем зокрема журналу «Наш голос», в якому надрукував багато коротких прозових творів, поезій, неподібних до тих, які друкували його побратими.

Перефразовуючи Богдана Бойчука, можна зовсім непомилково твердити, що Ілля Кожокар теж належить до українськомовних поетів Румунії, які відкрито розривають з усталеними поетичними традиціями. Поезія Іллі Кожокаря, у свою міру, значно увиразнює диверсифіковані аспекти змісту і об-

разності нашої рідномовної поезії. І в нього – теж свій поетичний «голос», багатьма аспектами відмінний від «голосів» його побратимів. Першу його збірку поезій «Гріх і натхнення» (Вид-во «Мустанг», Бухарест, 1996) редагував Микола Корсюк, видатний наш поет і авторитетний літературознавець, міткий знавець сучасної української й румунської поезії, який, на превеликий жаль, не подав свою думку про поезію Іллі Кожокаря. А це, можливо, тому, що Кожокар у коротенькій передмові «Замість вступу» до власної збірки сформулював промовисте образне визначення поезії, яка, на його думку, є «вічною, як і небо, що над нами», – своєрідною Беатріче, яка словом-«кличем, спокусою чи міражем» веде (поетів) у «пекло [= правдоподібно, метафора пекельних мук творіння поезії – *I.P.*] й допомагає вийти з нього [= метафора поетичного здобутку замисленого – *I.P.*], яка супроводжує їх думку в тріумфі і падінні» [= конотоване вираження вищевказаних двох метафор «пекла» і «виходу з нього» – *I.P.*]. Світ, в який поезія заманує поетів, за Кожокарем [зрештою ж, і за загальноприйнятою думкою літературознавців – *I.P.*], «справді не має бар'єрів». У її світі «все дозволено» [= безмежна поетична охопність світу – *I.P.*], в ньому – «необмежена мораль, вільний лет до далеких горизонтів краси й любові», навіть «зло (показує) заворожену красу [= у виняткових експресивних валентностях його зображення – *I.P.*], толеруючу Богом» [= тематична «палітра» поезії взагалі, включно і Кожокаревої – *I.P.*].

За Іллею Кожокарем, силові лінії поезії – це *grîx* [= вседозволеність людських поступів – *I.P.*] і *натхнення* [= осмислені словом аспекти людської вседозволеності – *I.P.*]. Поети завжди прагнуть здобути рівновагу між силовими лініями поезії, але їм не вповні можливо здійснити це, як і самому Кожокареві, який свідомий цього й обґрунтовує даний факт у своїй румунській поезії з латинським заголовком-крилатим словосполученням «*Omne individuum inefabile*», якою відкривається збірка румунських поезій «*Nemărginirea înfrântă*»² («Подолана безмежність»), поезія, в якій наявне цікаве, правдоподібно, дійсне визначення поезії взагалі: нездатність людини виразити словами смисл ознаки предмета, явища, ідеї прикметником *inefable*, рум. – *inefabil*, італ. – *ineffabile*, фр. – *inefable*, лат. – *inefabilis*, смисл якого, за «Cambridge Spanish Dictionary» – *impronunciabile* (невимовний), *genial*, (геніальний), *sublime*, (чудовий), *unico* (єдиний), *inexpressible*, (непередаваний).

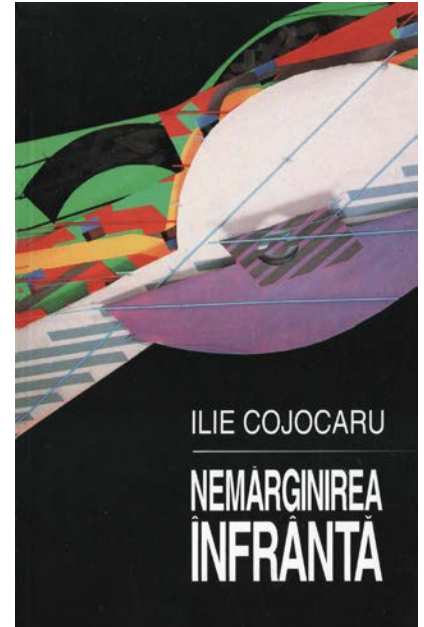
(Продовження на 24 с.)

УКРАЇНКА БУХАРЕСТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ – ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ РУМУНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ (LVI)

(Продовження з 23 с.)

Коли поетові вдається образно схопити своєрідну рівновагу між поетичним осмисленням *grixa* [= того чи іншого аспекту людської всюдозволеності – *I. P.*] і її вираженням натхненним словом (поезією), він переживає *блаженну хвилину*, яку румуни називають *clipa de grație*, переживає оте загальновідоме *Carpe diem*, у світовій літературі вперше вжите Горациєм в «Оді до Левконое» («*Drum loquimur, fugerit aetas: carpe diem, quam minimum credula pastero*» – «Поки ми розмовляємо, час минає: **лови момент**, якнайменше вір майбутньому»). А славнозвісний німецький письменник Гете у своєму творі «Фауст» перефразував крилатий вираз Горация приблизно так: «Хвилино, зупинися, ти ж така прекрасна». Безперечно, це ж благання виражене Кожокарем у поезії «Зупинись...», якою відкривається перша його збірка «Гріх і натхнення»:

Зупинись, де цвіте
невідоме, незасуджене зло,
де тріумфує тілесність
листка, нещадна,
де не чути молитов,
де поблажливі закони
заперечені дико, стихійно,
і хтивість важка кричить
інсинуаційно.
Ось там абісальну,
епілогічну новизну шукай,
хоч вона приголомшить,
бо духовбивча.
Там твій коронований рай!

У вищезитованих рядках, по-перше, запримітною постає кардинальна прямо протилежна ідейна контрастність (характерна багатьом Кожокаревим поезіям) між задушевною хвилиною-*carpe diem* і підсумковим (епілогічним) осмисленням «духовбивчого зла» чи «коронованого раю» поета, як він метафорою не без ідейного відтінку оцінює земне пекло. Прямо контрастне зображення наявне, наприклад, у таких його румунських поезіях, як «Contrastele inspiră» («Контрасти навівають натхнення»), «Extaz și tristețe» («Екстаз і сум»), «Deficit și exces» («Дефіцит і надлишок») і ін.

По-друге, у цих рядках наявні пунктирні свідчення багатой художньої культури Іллі Кожокаря і широти поетичного універсуму його творчості, експресивні валентності якої часто увиразнюються топіками

всесвітньої культури, як у випадку вищезгаданого визначення поезії топіками *carpe diem* і *omne individuum inefabile*. Цікаво використав Ілля Кожокар всесвітньо відомий топик *Esse homo*, що постав у випадку розп'яття Ісуса Христа: після схоплення у Гетсиманському саду на Синедріоні засудили Його до смертної кари, але це не можна було виконати без затвердження римського намісника Понтія Пілата. Шантажований небезпекою бунту і не знайшовши вини, він сказав збунтованій громаді латинською мовою *Esse homo!* («Ось чоловік!»), запитавши обвинувачів, чи слід нападати на побитого Ісуса Христа.

Це словосполучення стало світовим крилатим виразом-топіком із значенням «як стаєш тим, чим

ти є». Останньому своєму твору (1888) перед збожеволенням Німецький філософ Ніцше дав заголовок «Ессе homo», в якому, поєднуючи власну біографію з філософією, представляє себе як людину, що має спільні риси з рештою людей, але й як надлюдину, тобто як меґафілософа, «першого трагічного філософа», «першого мораліста», який дійшов до «тієї висоти, з якої вже не промовляє словами, а блискавками». Засобом поетичного контрастного саморозкриття румунського філософа і поета Лучіана Благі послужила його поезія «Ессе homo», в якій він риторично запитується, із чого настільки нестямно замислив нестерпно проживати солодкий крутіжний порив, коли із землі він ссе тільки жовч. Тим же засобом теж контрастно поетично представився інший класик румунської літератури Іон Мінулеску

Редакція «Нашого голосу» глибоко сумує разом із нашим багаторічним співпрацівником, письменником і фольклористом Віргілієм Ріцьком з приводу смерті його дружини **Коріни Флоріки Ріцько,**

яка після важкої, тривалої хвороби покинула цей світ.

**Висловлюємо найщиріші співчуття рідним і близьким покійної.
Вічна їй пам'ять. Хай спочиває з миром.**

у поезії «Ессе homo», подавши себе як «дивне спарування чудового і спільного, як бомкання дзвонів і шерхіт клавішів».

У своїй поезії «Ессе homo (amintirii lui Eminescu)» («Ессе homo (пам'яті Емінеску)») Ілля Кожокар хвилююче зображує трагічну подію «хворого літа» (поетової кончини), коли «небо виявило велику таємницю вічності, липовий цвіт вже не обсипав (його) несповнену любов (Вероніка Мікле), а запоморочливим вихором полинув у невмиручі міфи, покинуте у трагічно-неповторних просторах озеро шалено здригнулося під вмираючим місяцем, в затінку самотніх тополь недоступне болюче вікно відкрилося пізно, запізно; де ж ти, біловолосе диво, була, коли страждаєць ще вагався перед келихом, з якого пив і Великий Розп'ятий?»

У цитованих рядках поезії «Зупинись...» пунктирами намічено топіки естетичної краси «зла», людських провин-«гріхів», громадських, безбожних й інших, які зображено у таких румунських поезіях автора, як «Fermecul înfiorător al realității» («Жахлива чарівність реальності»), «Fixarea răului în cuvinte» («Схоплення зла у словах»), «Infernul frumos» («Краса пекла»), «Crucea învinșilor» («Хрест переможених») та ін.

З тих же рядків поезії «Зупинись...» дізнаємося і про іншу складову поетичного універсуму Іллі Кожокара, а саме культивований ним (можливо, як почергово влюбленим) ерос, деталізований різнозначеннєвими топіками – принадності («Florile trupului tău» («Квіти твого тіла»), «Privilegiul corporalității» («Привілей тілесності»), похитливості «Voluptate» («Похитливість»), спокуси («...хтивість (...) кричить інсинуаційно»). В одному випадку поезія цієї теми здається опоетизуванням славнозвісної міфологічної легенди «Diana face baie» («Купання Діани»), яка подумки веде читача до картини Тіціана Вечелліо (1556-59) «Діана й Актеон», написана художником на основі одноіменної міфічної легенди, представленої Овідієм у своїх «Метаморфозах», в якій розповідається, як Актеон, перебуваючи на полюванні, несподівано попав на купання граційно-атлетичної красивої голої Діани

разом з її свитою. Скипівши гнівом, Діана перекидає Актеона на оленя. Дія поезії Кожокара, по-перше, локалізована в іншому місці, а, по-друге, деталі її меседжів «звернуті» у сферу еротики: «Гляньте/ Діана у ванні/ короля/ хіба ви не чуєте/ містичний легіт/ її стегон/.../ не бачите/ передчасний розцвіт квітів/ дівчата граються конвульсивно/.../ відчуваючи своє дитинство/ у приємній небезпеці». Як видно у цій поезії, але й в інших з еротичними топіками Кожокар «не переступає» поріг культурної пристойності.

Ця поезія, як і решта надрукованих Іллею Кожокарем, – раціональні, взагалі без вишуканих декоративних ефектів, без метричних класичних структур, без римування, але їх дикція плавна.

Хоча Кожокар вживає природну українську чи румунську мови, назвами предметів та явищ створені метафори, в яких інкрустовані нелегко зрозумілі думки, посталі інтелектуальною діяльністю свідомості, теоретичні засади якої закладені ще Платоном у філософії раціональної свідомості. А це – завдяки двоплановій сутності поезії, посталої на основі природної мови (вербальних її форм) і на основі внутрішніх ментальних репрезентацій поета у його свідомості. Слова мови сенсорними каналами (зоровий, слуховий, тактильний) подають поетові інформації-стимули, які він своєю інтелектуальною діяльністю перетворює на репрезентації – метафоричні, символічні. Трудність сприйняття модерної поезії, включно й Кожокаревої, полягає у не завжди адекватному декодуванню-розшифруванню закодovаних поетом думок, оскільки посталі на основі слів ментальні репрезентації поета не завжди можуть співпадати із репрезентаціями читача. Це підсилює тільки начитаному, елітарному лекторові.

(Далі буде)

Примітки

1 Ivan Onujec, *Apocrifele speranței*. Versiune românească de Ștefan Tcaciuc, Editura Mustang, București, 2001.

2 Ilie Cojocaru, *Nemărginirea înfrântă*, Editura Mustang, București, 2001.

Віктор ГРИГОРЧУК

«Ціль сучасної програми – готувати людину майбутнього»

(Інтерв'ю з учителькою української мови Антоною Крайнічук)

За останні кілька років з ініціативи Союзу українців Румунії на чолі з головою та депутатом Миколою-Мирославом Петрецьким було започатковано ряд заходів для вирішення проблем вивчення української мови та літератури, збереження культури та традицій українців Румунії. Мета цих заходів – забезпечення формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, будучи підготовленою до життя у мінливому, конкурентному, взаємозалежному світі.

На ці та інші теми ми поспілкувалися з Антоною Крайнічук, викладачем української мови ліцею ім. Лацку Воде, в інтерв'ю для читачів журналу «Наш голос».

– На початку нашої розмови прошу Вас, пані Антоането, коротко розказати про себе. Звідки ви родом, хто ваші родичі?

Народилася я в українському буковинському селі Негостина, в сім'ї простих працівників, росла під строгим наглядом тітки Марії (маминої сестри), яка працювала викладачем історії та географії в гімназійній негостинській школі, де я навчалася, і яка зіграла важливу роль в моєму формуванні та вихованні. Народилася я в родині етнічних українців і формувалася в українському духовному середовищі, де глибоко поважалися і зберігалися народні звичаї й традиції.

– Де Ви вивчали українську мову?

Основою знань української мови була загальна школа села Негостини, де взірцем стали викладачі Євсебій Фрасинюк та Іван Кідещук. Удосконалила я свої знання української мови та літератури на філологічному факультеті Сучавського університету ім. Штефана Великого, на відділенні «українська і румунська мови». На жаль, не мала цієї нагоди в ліцеї.

– Зараз Ви працюєте викладачем української мови в ліцеї ім. Лацку Воде у місті Серет. Тут, на-

скільки я знаю, проживає велике число українців, за останнім переписом українська громада міста налічує 207 осіб. Як це відображається на шкільній статистиці? Скільки учнів вивчають українську мову? У Вас є і групи, в яких навчання проходить українською мовою? Скільки є таких груп?

Від останнього навчального випуску теоретичного ліцею з українським та румунським відділами 1964 року пройшло багато часу. Аж у 1999 році у ліцеї знову було введено вивчення української мови та літератури як вибіркового предмету. На цей час були засновані чотири групи.

У 2005 році був заснований клас математики-інформатики з частковим викладанням на українській мові, який, на жаль, не витримав більше двох років. Але це не завадило тому, щоб у 2007 р. Повітовий шкільний інспекторат дозволив заснування одного класу філології з частковим викладанням на українській мові. Щоб вступити до цього класу, учням треба було здати іспит з української мови та літератури.

На сьогоднішній день в ліцеї існують чотири класи української філології і дві групи, в яких навчаються загалом 154 учні.

Переважно в українських класах Серетського ліцею навчаються учні із сусідніх сіл, з сучавського та ботошанського повітів.

– Чи відповідає, на Вашу думку, навчальна програма сучасним потребам, чи мотивує учнів навчатися? З якими труднощами Ви стикаєтесь?

Будь-яка людська діяльність розгортається за планом. Особливо така складна, як навчання дитини.

Зараз однією з основних проблем у школі є невідповідність шкільної програми вимогам часу. І не зовсім зрозуміло, як її виправляти, щоб вона встигала за змінами у навколишньому світі.

Ціль сучасної програми – готувати людину майбутнього. Відповідно, єдиною правильною, на мою думку, відповіддю буде – ми повинні навчати дітей вчитися, працювати і адаптуватися до умов зовнішнього світу.

– Як Ви оцінюєте посібники, видані Союзом українців Румунії? На сьогоднішній день у Вас є посібники для кожного класу? Чи їх достатньо?

З самого початку моєї роботи у серетському ліцеї довелося працювати у дуже складних умовах через брак українських підручників. готувала сама для дітей матеріали, редагувала їх на комп'ютері, ксероксувала.

2013 року появилася посібник Івана Кідешука для IX-го класу. Всі інші бракують.

Треба відмітити, що протягом 2018 р. за фінансовою підтримкою Союзу українців Румунії були надруковані шість посібників з української мови та літератури для I-VI-х класів. Ці посібники затверджені Міністерством національного виховання та досліджень Румунії.

– Що б Ви могли нам розказати про систему підготовки та перепідготовки викладачів української мови? Що включає в себе ця система? Чи вона Вас влаштовує? Що б Ви запропонували для удосконалення цієї системи?

Оновлення змісту освіти, що відповідає соціокультурним викликам епохи, безумовно, має позначатися на професійних і особистісних якостях вчителя української мови і літератури. Це вимагає постійної підготовки. Відвідування різноманітних семінарів, курсів та майстер-класів – це одна складова цієї професії.

Час від часу, Міністерство національної освіти Румунії посередництвом Дирекції освіти мовами національних меншин на чолі з радником Ельвіроу Кодря спільно з повітовими шкільними інспекто-

ратами організовують курси професійної підготовки для всіх педкадрів, які викладають українську мову.

У 2016 р. завдяки підтримці СУР відбувся перший випуск Національної наради працівників українського шкільництва Румунії у партнерстві з вищими навчальними закладами Румунії, в яких щорічно беруть участь понад 100 педагогів, які викладають українську мову, викладачі університетів, шкільні інспектори, директори шкіл повітів, де викладається українська мова, представники Посольства України в Румунії та Міністерства освіти України.

– Чи отримуєте Ви допомогу з боку СУР у вашій діяльності? Які Ваші очікування від керівництва СУР?

Союз українців Румунії на чолі з депутатом та головою СУР Миколою-Мирославом Петрецьким посередництвом Комісії з питань освіти та науки Ради СУР відіграє надзвичайно важливу роль, активно спрямовуючи зусилля на підтримку та розвиток освіти та збереження культури і традицій.

Сподіваюсь на подальшу підтримку і плідну співпрацю.

– Як у Вас зауваження, прохання до Комісії з питань науки та освіти Ради СУР?

Підтримка в освітянській сфері та доповнення шкільних бібліотек творами українських класиків.

– Я зазначу, що у сурівських часописах мало відображається діяльність шкіл. Я не маю на увазі ті події, які організовують філії чи місцеві організації СУР, мова йде про матеріали, які б відображали повсякденне життя шкіл, Ваші успіхи, проблеми, з якими Ви стикаєтесь тощо.

Це, мабуть, тому, що користуємося простішим способом. Маючи «під рукою» нові технології, інформація про діяльність школи завантажується на сайт або відображається на сторінках Фейсбук-а.

– Як Ваше ставлення до подій, організованих місцевими організаціями СУР із різних нагод? Які інші заходи Ви б запропонували для заохочення наших учнів до участі у сурівських заходах?

Вважаю їх корисними і необхідними. Відповідно до того, що заявив депутат та голова СУР Микола-Мирослав Петрецький, майже чверть сурівських заходів спрямована на виховання молодих українців і покликана підтримувати всі форми навчання з викладанням українською мовою.

(Продовження на 28 с.)

«Ціль сучасної програми – готувати людину майбутнього»

(Продовження з 27 с.)

– **З кожним роком у нас залишається все менше і менше українських письменників, інші за останній період не з'явилися. Кілька років тому я висунув пропозицію залучити кілька наших письменників, викладачів, щоб скласти словник чи монографію Буковинських письменників. Імпульс був великий, але з часом він згас, і нічого не зробилося. Яка Ваша думка з цього приводу?**

Письменниками не стають, ними народжуються. Для того, щоб почати писати, потрібні хист і досвід.

– **Науковці довели, що цінностям неможливо навчити – вони ретранслюються через поведінку. Що Ви думаєте про це? Якою ж є роль учителя в ретрансляції цінностей?**

Життєві цінності є одним із основних компонентів в структурі особистості. У школі найбільш живим прикладом для учня є сам учитель. Процес навчання нерозривно пов'язаний з процесом виховання. Педагог не тільки подає учням інформацію, а, насамперед, виховує моральну, вільну, самостійну особистість.

– **Серед цінностей є свобода. Що це для Вас означає?**

Безумовно, свобода – це можливість чинити вибір відповідно до своїх бажань.

– **А що для Вас означає відповідальність?**

Відповідальність – це розуміння і виконання своїх обов'язків перед собою, перед родиною, перед суспільством. І не в останню чергу – виконання своїх професійних обов'язків.

– **Хто формував Ваші цінності?**

У великій мірі батьки і, безумовно, освіта.

– **Що допомагає Вам не зупинятися перед викликами середовища, продовжувати працювати? Що допомагає зберігати цілісність основи, закладеної родиною?**

Любов до дітей, до рідної мови. Керуюся в житті духовними і моральними цінностями та вірою в Бога.

– **Що Ви можете побажати вчителям, які відчувають внутрішню готовність робити щось по-іншому?**

Відповім словами Миколи Бердяєва: «Що ти не зміг – тобі проститься. Що ти не хочеш – ніколи».

– **Що найскладніше в роботі викладача?**

Робота, пов'язана з викладанням, завжди вважалася дуже складною, але в той же час поважною. Дуже гарно учителя описав С. Л. Соловейчик: «Він

актор, але його глядачі і слухачі не аплодують йому. Він скульптор, але його роботи ніхто не бачить. Він лікар, але його пацієнти рідко дякують за лікування та далеко не завжди бажають лікуватися. Де ж йому взяти сили для щоденного натхнення? Тільки в самому собі, тільки у свідомості величчя своєї справи».

– **Ваша порада викладачеві, який тільки починає свій шлях.**

Терпеливості! Не забувати, що любов та повага учнів до вчителя може зробити справді дива у справі навчання та виховання.

– **Що ви порадите людям, які вчать мову і їм не вистачає мотивації?**

Усвідомити, що знання будь-якої мови дає, перш за все, значно більші можливості для спілкування та доступу до нових культур.

– **На закінчення кілька слів про ваших учнів олімпійців.**

Талановиті діти – це той ресурс, із якого формується інтелектуальна еліта. Щоб це потенційне багатство зберегти і примножити, ми стараємось робити все необхідне, щоб допомогти їм. На нашу радість, таких дітей велика кількість в нашій громаді. Свої знання

та уміння вони демонструють щорічно на олімпіаді та різних конкурсах. Мої олімпійці щороку отримують дуже гарні результати на олімпіаді з української мови та літератури. Наприклад, минулого 2019 року із шести учасників троє отримали першу премію, один другу і два третю премію.

– **Дякую Вам за таку щирі розмову! Було приємно поспілкуватись.**

До нових зустрічей на сторінках наших часописів.

ДЕБЮТ • ДЕБЮТ • ДЕБЮТ • ДЕБЮТ • ДЕБЮТ • ДЕБЮТ

Дениса -Лорена КОЗАЧУК

Літній день

(етюд)

Вся природа тремтить під вражаючими крилами ночі і, підкорившись магичній силі темряви, спить глибоким сном. Тільки чарівне місячне сяйво лагідно голубить високі трави, а в темному небі дрібно мерехтять зірки, танцюючи під неземну мелодію ангельських арф, а гірські вершини зацікавлено спостерігають за цим зворушливим небесним видовищем. Всюди панує тиша....

Світанок...Сонячні промені ще сплять. Відчувається прохолодне повітря вітерця, який розносить запашний аромат ромашок. На обрії небо заливається багрянцем, з якого ледве-ледве виринає золотий сонячний диск. Край світа, де зустрілося небо із землею, світло поборолو темряву.

Все навколо змінилося... Рання роса розсипалася по траві й квітах чарівними перлинами. Співочі птахи розігнали залишки нічної тиші, а жайворонок спурхнув у небо назустріч новому дню.

Сонце піднімається все вище, пригріває вологу від роси землю. Ось воно розбудило бджіл, які одразу взялися до роботи, діловито забринівши над барвистими квітами.

Небесну блакить стрілами протинають ластівки, а високо-високо у небі – двоє: журавель і журавка. І так гарно і легко кружляють, немовби танок якийсь водять.

Лани, немов бурхливе море, купаються в сонячному промінні.

Шепіт трав, пташиний спів, голоси тварин, бриніння комах – все зливається в єдину чарівну симфонію.

Сонце у зеніті любується Господнім творінням.

Внизу, у долині, чується грайливий плюскіт річки. Під легким повітрям вітерця очерет схиляється до води, ніби хоче щось їй прошепотіти, а вона байдуже пливе собі далі.

Час від часу білі хмарки, ніби граючись, стараються затулити сонце, але, підхоплені легким вітерцем, продовжують свій плін по небу. Та

ось з-за горизонту виповзає темна дощова хмара. Вона впевнено наближається до сонця і ховає його у своїх сірих клубках. Небом гучно котиться гуркіт і луною вдягається об землю. Все навкруг замовкло, припинилося. За якусь мить хлинув рясний літній дощ.

Квіти радо підставляють пелюстки теплим краплям, дерева полощуть крони. Комахи ховаються під листочками, немов під парасолями, і тільки павук, зіщулившись, сидить край свіжосплетеного павутиння, ніби роздумує, чи зібрати йому дощові діаманти, чи залишити, хай блищать на павутинні.

Дощ спинився так само враз, як і почався. Знову засюрчали цвіркуни, працюючі мурашки взялися до роботи, не звертаючи уваги на різнобарвний вибух на небі.

Сонце, звільнившись від обіймів хмари, оглянуло посвіжіле довкілля і заходилося сушити випрану літнім дощем галявину. Десь далеко горизонт ще зітхає громами, а тут природа вже усміхається сонцю. Закосичене барвистими квітами літо гуляє дібровою у хмарці різнокольорових метеликів і сіє довкола аромати спілих ягід і фруктів.

Сонце починає хилитися до горизонту. Останні сонячні промені ласкають квіти та зелені смарагдові листочки дерев, лагідно погладжують буйні трави. Літній день добігає кінця. Сонячний диск торкається горизонту, заливаючи небокрай багрянцем.

І знову землю огортає темрява...

Микола КОРНИЩАН**Вір, що існуєш**

Ти єдина впевненість.
Не бачиш себе
в трюмах позбавлених бриз,
ворушачи іншим разом
зблиски прозорних силуеток.
Уже не торкаєш жодної тіні,
ані повітря,
що притримує зайвини тьми,
нюанси зі снів, скляну сірість,
зазначаючи звивисті краї,
межі, за якими
могло б витати щось інше.
Ночі, якими ще можна дихати,
коли уникаю все те,
що уявляю у відсутності сйва.
Підходиш, мовби мене б і не було.
Забуваю провідного й не знаю,
що саме торкаю:
твою постать чи тільки власну уяву?

Гадаю, що бачиш усе те, що сню;
поминаю уривчасто: тільки якісь тони,
проймаючи твій погляд,
контур, якого можна би вважати правдивим,
хоча й не убачаю останніх країв,
той обрій, де твій політ залишає сліди вітру.
У моїм сні та в прозорості припустимого неба.
Щось легше за повітря
підіймає землю довкола.
Чим вище.
Аж до рівня очей,
в яких зникають усі білі камені.
Відчалюють дамби.
Сірі, мов вода, жевріють зірки полудня,
освітлені зсередини тільки твоїм
майже помітним поглядом.

Не торкаєш те, що не бачу.
Забуваєш дихати та вірити, що існуєш.
І все ж, залишаєшся поруч.
В цій сйіві, що витекло навкруги.
Повітря зберігає сліди тіні;
легшої чим мій погляд
і більш теплої чим вітер ночей,
повторених до миті появи,
аж до останнього вороття
з-за будь-якої відсутності.
Вже чимало землі видніє повсюди.

Оточуючи нас, мов лиман.
Підіймаючись над нами,
над місцем, де колись-то текла ріка.
Матроси перевозили дзеркала позбавлені води,
відсвічуючи дві прозорі силуетки,
ясніші чим повітря
неймовірних глибин.

Сню все те, що можна бачити,
що існує тільки в твоїй присутності,
в присутності думки, що не можна,
щоби ти не існувала
і в цій місці,
позбавленим будь-якої реальності,
в цій часі, що зупинився назавжди.
Бачу компас, якого простягаєш мені,
ту магнітну голку,
що рухається безупинно,
подібно стрілці якогось годинника,
якого загубив матрос з інших епох;
десь між скляним камінням
з порожнечі дзеркала,
збережений тільки щоби не міряти ніякий час
та жодну просторінь.
Ніщо.
Абсолютно ніщо.
Навіть ані нашу безодню,
день, який не скінчить аніколи,
ці ілюзії, в яких торкаю усе те,
що бачиш,
коли віриш,
ти продовжуєш вірити, що існуєш.

Треба було...

Тут та дорога, яку снила ти;
відхилена припустимою хвилею.
Внутрішня дорога,
прихована в прозорості повітря,
позолоченім сйивами води,
що тече в те місце,
в яким залишаюся чекати,
мовбито й не був би звідси,
мовбито дійшов
тільки після розчинення останніх контурів.
Пізно.
Самітній та чужий.
Зрозумілий тільки тобою.
Зустрінутий, мов той, що повинен був...
повинен був існувати.

ЗЕЛЕНІ ОЧІ

Слова Івана КОВАЧА

Музика Юрія ПАРАЩИНЦЯ

Andante

Voice

Зе-ле - ні о - ці, немов дзвіноч-ки, Гойдають
не - бом, сплі-тають сні. На цьо-му бо - ці - чер-во-на
ти - ша, На тому бо - ці - ві-три, ві-три...

2. Зе-ле - ні
3. Зе-ле - ні -зу... -----

Зелені очі, немов дзвіночки,
Гойдають небом, сплітають сні.
На цьому боці – червона тиша,
На тому боці – вітри, вітри.

Зелені очі, немовби трави,
У щемність Божу ступа, ступа,
Банальні джази стрясають роси,
Зітхають ноти, немов земля...

Зелені очі, немов криниці,
Біблійно знають красу свою,
Циган відчайно голубить скрипку,
Неначе білу, рясну сльозу...

Віргілій РІЦЬКО

КОШИКИ

Десь в північній частині Добруджі, в долині маленької річки Слави розташована слобода. Вона простягається вздовж річки, тобто лежить в балці.

Пагорби вкриті широколистими лісами. Ліс багатий липою, тому літом сюди прибуває багато пасічників. Одним словом, природа тут чудова, та люди ще бідні. Зате великодушні й роботящі...

Петро добре знає весь навколишній ліс. Майже все своє життя він займався лісовими роботами. І тепер, на старість, не хоче, не може жити без лісу.

Якщо декому з односельчан подобається поле, яке простягається на лівих пагорбках долини Слави, то Петро назавжди полюбив ліс. Він в тому лісі знайшов себе. А точніше сказати – загубив. А як сумує, коли довго там не буває. Піде в ліс, походить, душею відпочине...

Останнім часом ходить він по лозу. По лозу Петро ходить аж за Велику гору. Поки дійде туди та вернеться назад старечими ногами, то уже й сонце до вечірнього пругу котиться.

Зате ж лозу приносить одну в одну – гладеньку та гнучку.

Сидить Петро у виноградному затінку й плете кошики. Ось іще один, кругленький, тугенький, випурхнув з рук, а на руках жили, наче лози, повиталися.

– Уже всю комору кошиками заповнив, – каже жінка. – Дай рукам спочити.

– Нічого, нічого, згодяться кошики, – каже Петро. – А руки в людини для того, щоб роботу ними робити.

І продовжує переплітати білі та червоні лози.

Марія каже, що всю комору заповнив. А якщо скоїться щось з ним, то кошики пригортаються. Буде Марії в що картоплю вибирати, чим носити в погріб. А ще Явдосі кошиків треба вділити, бо хто їй сплете – сама, як палець.

А ще Ярині... Та чи не всім на нашому краю слободи!

Один кошичок, маленький, з білої та червоної лози Петро сплів для внучки. Пише син, що мають приїхати, та все нема.

Плете Петро кошики, вже лоза кінчається. Завтра треба знову піти за Велику гору.

А сина все нема...

Із сучасної румунської прози • Із сучасної румунської прози

Дан Клаудіу ТЕНЕСЕСКУ

Прозаїк-романіст, публіцист, лікар Дан Клаудіу Тенесеску народився 26 квітня 1938 року в Могошії.

Автор понад тридцяти романів та прозових збірок, ведучий спортивних рубрик різних румуномовних газет та журналів, член Спілки письменників Румунії та Спілки професійних журналістів Румунії.

Був сенатором у Парламенті Румунії з 2004 року до 2008 року, та багато років мером міста Могошії.

Живе у місті Могошії.

СМЕРТЬ БАРАБАНЩИКА

(Оповідання)

Коли Марін Дрикосул привів бозна-звідкіля Мітану собі за жону, всі його односельчани здали собі справу, що непосидюча жіночка з білою шкірою, грайливими очима та пружними персами не ошчасливить бідолоху.

Беззубий, убогий, з двома вкороченими випадковим осколком під час війни пальцями на правій руці циган Марін не вмів робити нічого. Заробляв на щоденний хліб, граючи на барабанах весіллями та різними гостинами. Зароблені гроші не зберігав. Заходив щодня до магазину, купував собі дві пляшки вина, кілограм вареної ковбаси, білий хліб і баночку гірчиці, і так, з продуктами, завитими в газету, приходив додому, сідав на ліжко і починав бенкетувати. Опісля, з наповненим животом, лягав спокійно головою на подушку і промовляв сам до себе:

– Чорт би тебе забрав, Маріне, наївся ж ти, як боярин! Молодець!

Тільки наступного дня, коли вивітрювався хміль з голови, згадував про свого сина Костіку – мізерного хлопчину, який валявся, де міг, і якого з ранку до вечора ніхто ніде не бачив. Бідний хлопчина зістався сиротиною саме в день, коли йому сповнився рік. Нещаслива жінка вийшла в поле збирати бадилля соняшника для вогню. З оберемком на плечах, переходячи через рейки, відчула сильний удар, від якого полетіла в бік кілька метрів. Потрапила під поїзд. Кров'яна мряка залила її очі, земля поколихалася, то в один бік, то в інший, почула скреготання заліза, а опісля повалилася на неї вічна тишина. Марін зібрав жінку, поклав у труну і похоронив без священика в одному з куточків кладовища поміж кущами. Зіставшись без матері, Костіка виріс, як міг, то по сусідських подвір'ях, то на вулиці. Одного дня запитав батька, що таке «мама».

Марін, наче прокинувшись зі сну, відповів сердито:

– Жінка! А що інше? Май терпіння, колись приведу тобі одну.

Відтоді кожного разу, коли грав на весіллях, шукав очима поміж жінками матір для Костіки. Одного разу, коли грав у Самуркашах, серед ночі, коли збирались дари для молодих, почув, як його потилицю печуть два вогники. Спочатку, пробуючи відігнати жар, втер рукою пітну потилицю, але даремно. Повернувшись, побачив руду жінку, яка смалила цигарку і дивилась прямо на нього. Посміхнувся ніяково і підморгнув їй.

– Чом ти, братику, не вставиш собі зуби? Дивись, подібний до чорта! – промовила до нього.

Здивований, трохи присоромлений, затулив долонею рота і промовив зі злістю в голосі:

– А навіщо вони мені? Що, як вставлю, вийдеш за мене?

– Хтозна? – відповіла жінка, пустивши дим прямо йому в обличчя.

Коли закінчилось весілля, зібравши свої барабани, підійшов до неї і запитав:

– Ти говорила серйозно, чи тільки так, вдавала з себе добрягу?

– Якщо візьмеш мене, то піду з тобою, хоча й не знаю, чи ти маєш свою хату, а, мабуть, маєш і жінку, або, ще хтозна-що...

Дорогою, коли йшли до нього, зупинившись, Мітана сказала йому:

– Тільки знай, час від часу, на мене нападає одна примха!

– Що за примха? В тебе не всі кози вдома?

– Кожного півроку втікаю з дому.

– І... на скільки?

– На тиждень, а, може, й на два.

– А опісля?

– Опісля повертаюсь.

– І що, ти думаєш, я прийму тебе?

– А як! – посміхнулась жінка.

– Не підеш ти від мене, леле, тому, що я...

Із сучасної румунської прози • Из сучасної румунської прози

– Еге! – засміялась. – Ти... глянь на себе – схожий на опудало.

Так і сталося. Через кілька місяців, коли Марінові був світ найвеселішим, одного вечора Мітана пішла купувати гас – і не повернулась. Чекав її до опівночі, опісля надів штани і пішов шукати. Не бачив її ніхто. Шукав її у фельдшерській, звертався і до міліції, нічого. Сумний, повертаючись додому, пригадав собі про її примхи. Все ж таки напали на неї! Циган не міг заснути, а хлопчак Костіка плакав до самого ранку. Даремно суєтився цілий тиждень. Мітана повернулась з головою в кучерях, з пофарбованими нігтями, у новій сукні і в лакованих черевиках. Увійшла в хату вечором, коли треба було палити світло, кинула на ліжко коробку шоколаду і коробку цигарок, присіла на лаву і гукнула:

– Що в біса робите, спите?! Підйом, бо прийшов майор п'яний!

Почала сміятись, наче божевільна. Марін стрибнув з ліжка, зловив її за груди і підняв руку для удару.

– Не бий її, батьку! Не бий! – крикнув Костіка. – Навіщо хочеш її бити? Добре, що повернулась. Я думав, що помру без неї.

Жінка вирвалась і, тупнувши ногою, кинула йому прямо в обличчя:

– Мой, каліко, тримай відрубки вдома, бо інакше заберусь, і більше не повернусь.

Барабанщик переміг пекучий гнів, який охопив його душу, але черв'як ревностів продовжував гризти його серце. Запалив цигарку, присів на ліжко і понурився у думки, відчував себе немічним. Що міг зробити з такою жінкою, на яку час від часу нападають примхи покидати дім.

Мітана підійшла до хлопця, обняла його і, палко цілуючи, сказала:

– Ходи, царевичу, я скупаю тебе!

Другого дня Мітана взялась господарювати. Прала, прасувала, готовила їжу, доглядала з любов'ю малого Костіку. І так тривало кілька місяців, поки одного ранку барабанщик, повернувшись з весілля, не знайшов її вдома. Знову шукав її, але даремно. Втретє навіть не шукав, а тільки з якимось дивним спокоєм чекав, щоб повернулась. Через тиждень Мітана повернулась обвішана подарунками. Ніхто не знав куди зникала, а вона сама про це не говорила.

Минали роки, а жінка не припиняла свої мандри. Марін зник до них, тільки Костіка плакав і не торкався їжі, коли вона зникала. А коли поверталась, радість знову опановувала їхній дім.

Але однієї зими, коли завірюха тривала сім днів, вони не мали чим топоти в хаті.

– Маріне, йди по дрова, бо зробляться нам бурульки на ротах, як на стріхах! – мовила до нього Мітана.

– Ти не бачиш, яка погода надворі? Куди піти? Звідки мені взяти тих дров?

– Вкради, не згорить від того світ!

– Мітано, хоча я циган і коїв усі лиха світу: напивався, танцював на столах, проклинав, грав у карти і в кості, але від крадіжки охоронив мене Господь!

– І що, ти хочеш, щоб ми померли від холоду?

– Не хочу, але...

Після довгих бесід і переконань Марін взяв мішок і пішов красти дрова. Зайшов потайки на подвір'я Герг'їни, підійшов до дроварні і набив мішок колотими дровами. Страх опанував його душу, тремтів, мов у пропасниці, а коли повернувся до хати із змерзлими руками та ногами, тремтячи, у сорочці, мокрій від поту, сказав Мітані:

– Хоч убий мене, більше красти не піду!

– Е, не підеш! Не таке велике діло красти.

– Не можу, повір, не можу, – тремтів Марін. – Ходить страх крізь моє тіло, наче гадюка у воді! Повір!

Серед ночі, жінка почула, як він піднявся з ліжка. При блідому світлі гасової лампи побачила, як він шпотається і падає на підлогу. Сковила перелякана, пробуючи підняти його. Марін хропів і тремтів увесь, наче його вдарив електричний струм.

– Оххх! – охнув Марін і перестав тремтіти.

Помер чортзна від чого. Лікар сказав, що тріснула якась жилка в мозку. Мітана спочатку хотіла втікати. Навіть одяглася, але побачивши малого, який стояв навколішки і, плачучи, гладив обличчя мертвого батька, благаючи його: «Мой, батьку, батеньку мій, встань, що мені робити без тебе?», почула, як покидає сила її ноги. Підняла малого і притулила до себе, приголубила:

– Не плач, я буду доглядати тебе, як рідного!

Хлопчина обняв її міцно і промовив хлипаючи крізь сльози:

– Не покидай мене, інакше я помру...

Через кілька місяців після смерті Маріна на Мітану знову напали примхи. Поклала спати малого, а коли той заснув, одяглася і вийшла на вулицю. Але через кілька кроків оглянулася, і їй здалось, що бачить у вікні кучеряву голівку Костіки. Відчула, як страх оповив її душу, а серце почало калатати, мов хотіло вирватись з грудей. Повернувшись скоро до хати і наблизилась до ліжка, в якому спав утомлений від забав Костіка. Погладдила його голівоньку та сухе бліде обличчя, і так, обливаючись сльозами, просиділа цілу ніч, клянучись, що більше не покине ніколи хату, в якій помер її одиницький чоловік, не змирившись з тим, що був змушений вкрасти проти своєї волі кілька полін для вогню.

**З румунської переклав
Михайло Гафія ТРАЙСТА**

Микола КОРНИЩАН

Утеча з реалії

1.

Не відчувалась присутньою. Скоріш за все, стан приналежності до чого-небудь не пізнавала ще аніколи. Та все ж, яким би чудернацьким не ввижалося їй усе те, звикала до думки, що продовжувала існувати, хоча б і через те, що осмислювала інші наявності побіля. Навіть і оті, інертні, але визначені чіткими барвами. Зовсім по-іншому чим в її справжнім житті, коли осяяння не могло відобразити ніякого відтінку, гідного засвідчити її сутність. Нібито струміло б крізь неї, ставало деформуючою вібрацією та линяючим німбом, що притримував відбиття тих змалювань, які не існували в поближкій дійсності, але могли існувати будь-де інде; у будь-якій загальній просторі. Саме так, абрис її тіла, мов якоїсь міфологічної істоти, можна було зріти тільки під вечір, коли в позбавлене від будь-якого припаху повітря проникала частка нічної темряви. Тоді враз змінювалось все. Одне із дзеркал виводило майже досконалий силует, шкіру без сморчків, та, мов з ліквідного скла, її очі. З нюансами горіхового дерева, в повіях вітру, що дув крізь відчинене вікно, її волосся позбувалось чогось схожого на пил крил нічних лускокрилих, праху, без якого не був би можливим жодний політ. Руки піддавались плавному тремтінню, поминаючи, що тільки зараз вона могла рухатися знову. Могла бачитись такою, якою була, і такою, якою бажала бути. Тому й відчувалась змушеною пильнувати за будь-якою залишньою пульсацією. Привчалася до інших нюансів, двигтючих доколя, змішуючись, створюючи досхочу здійсними присутності. Навіть і ті, яких не могла б примислити аніколи, але які існували, незважаючи на всі здогади. Подібно, зокрема, кшталту згуслого диму, майже тужавого, повсякчас пульсуючи під її тінню, злегка відклеєною від стіни нальотів вогкого піску. Та ще щось, щось, що не можна було означити словами, хоча й існувало та навіть належало їй її єству. Наближало до всього того, що можна було бачити. Затримувало там, між мурами тисячолітніх каменів, звідкіль вже не могла йти аніде.

До речі, запевняла себе щоразу, може, що й не мала потреби ще й в іншій перспективі чи наявності. Бо все, як з'ясувала ще доволі давно, повинно було бути однаковим. Тільки суміш кольорів та форм, з яких виростала, так би мовити, новизна. В сутності, визначник залишався тим же. Завжди змінним. Зникаючим. Та яким чином, запитувалася доволі природно, яким чином пригодились би їй всі ті згадки, що викликали тільки гіркоту та розпач? Надавала перевагу, в цім випадку, безлічі бажань та уявлень всього того,

що не існувало та не буде існувати аніколи й на цій землі. Своєрідні зображення, які виникли майже з нічого, але утворювали неможливі світи, незрозумілі ніким іншим. Мовби то її місце, ті декілька кубічних метрів, де продовжувала дихати, знаходились би за будь-яким часом. Осібно, цією порою, коли відчувалась дедалі самотнішою та віддаленою навіть і від думок тих, які запримічали її тільки мигцем, хоча й не наділяли її спонтанній появи жодного значення. Осібно, останніми вечорами, коли чим більш боялася того факту, що вже аніяк не могла підтвердити свою присутність. Хоча й залишала вікно відчиненим, тільки щоби її можна було бачити, але ті, які дивились в її напрям, здавалось, що розглядали щось зовсім інше. Розглядали напівтемряву з середини, поширену дзеркалами, підвішеними замість картин, на яких не виднілось жодне обличчя. Та тільки тоді, знаючись ігнорованою, примирялась з думкою, що невдовзі повинен був наспіти і той час, коли вже не зможе пригадати навіть ані саму себе. Але до того стану повної відсутності вирішила поспробувати змінити дещо. Будь-що. Тільки щоби знати себе присутньою та, в якійсь мірі, живою.

Отож, прагнучи учинити щось вигідне, у першу чергу наважилася позбавитись дзеркал, які вніс сюди бозна-хто. Внесли ще за незапам'ятних часів. Можливо, з ціллю, щоби вони нічого так і не відображали впродовж століть. Мабуть ані її, якщо вона не була зовсім впевненою, що усе те, що бачила, могли помітити й інші. Згодом, коли після декількох марних спроб вияснила, що все те, чого торкалась, лишалося застиглим, вирішила, що треба було ще трішки почекати. Бо сутемрява, ота доволі пливка тьма, ще не наділяла їй удосталь снаги. Щось занадто ясне запізнавалось в насиченім нетутешніми настоями повітрі, мінливими звуками та чимдалі сумбурними змінними тональностями. Перегодя, ставало чимось зовсім іншим. Немовби тільки тут, безугавно, могла бути можливою будь-яка присутність. Бо оце місце існувало справіку. Може, саме тому, приходила до умовиводу в решті решт, що тут аніщо, майже аніщо не піддавалось аніякій переміні. Ані дзеркала та ані воскові шандали, з сусідньої кімнати, куди ще не мала змоги увійти. Та ще були там, як бачила крізь скляні двері, були ще й інші речі, такі ж безкорисні. Тільки якісь оздобы, вирізьблені з дерева та глини. Якийсь мужчина учав все частіше та упевняв, що ще ані досі не зумів знайти вихід. «Ніхто, – повторював постійно, – ніхто і ніколи ще не зумів покинути цю реальність». Вочевидь, що десь бракувало щось провідне, розуміла й вона, але не наважувалася висказати оцю боязнь. Все більш нищівну, в той час,

коли в міркуваннях з'являлися все інші та інші зображення. Десятки питань віддаляли її від упевнення та змушували відчуватися зовсім відсутньою. Неначе в ті моменти невігластва вона утримувалася в полоні чужих снів, з яких вже не плузилося гайнути аніде інде. Та вже й не могла повернути ані у свій сон. Те, що тримало її живою отепер, був може тільки погляд мужчини, який знаходився за прозірною огорожею.

«Все це – лиш глина, – прорікав він, задивляючись з пригніченням. – Тільки рухома глина. Завжди змінна». Вона ж не відповідала, і оцей факт починав дратувати його. Саме так чоловік, який повернувся майже з нівідкіль, відчувався зобов'язаним продовжувати у тому ж меланхолійному тоні: «Через усе це, гадаю, що де-небудь повинен би існувати якийсь коридор. Щось на зразок проходу за межі всього того, чого нам поталанило побачити дотепер». Навіть і вікно, міркував він, вікно у її кімнаті було тільки оптичною ілюзією, проекцією. Отже, вочевидь, він не помилявся, бо щось схоже на внутрішній голос, голос свідомості, підказував, що він не був саме там, де тільки гадав, що знаходився. Не мав жодного сумніву, що без власного бажання брав участь тільки в якомись абсурднім спектаклі. Весь цей час, відколи прокинувся саме тут, наче в надлишковій реальності, розміщений десь за межами знаного всесвіту. А жінка, – намагався зрозуміти сенс присутності постаті з-за стіни, – подібна істота не могла існувати ніде інде. Та, може, не була навіть ані тут, в цій полоні марних помислів, бо здавалася настільки слабкою, що не могла бути більш чим якимсь простим припущенням. Скоріш за все, виявляла тільки відсутність якихось згадок, коли він, усвідомлюючи свою безпорадність, старався досягти успіху у всіх своїх спробах змінити абищо. Піддаючись до безлічі гіпотез, навропростець розумів, що його розум вигадував тільки зображення тієї реальності, яку він бажав упізнати і яка, може, й насправжки існувала де-небудь, саме там, де існувала й вона. Ота, що, покидаючи тьму, виходила з ночі, начебто з якогось забутого дзеркала. Мовби тільки його погляд міг би накреслити профіль її особи навіть і в найтемнішій віддзеркаленні.

Саме таким чином видавалося, що усе те, що він прозирав колись-то, зараз ставало правдивим. І хоча тільки через прозорість з-поміж них, постать жінки, марилося, що утрачала частину кшталту і кольору, він знав, що вона була саме вона. Так! Так! Саме ота душа, яку розшукував ціле своє життя, отримуючи все чіткіші й чіткіші прориси, хоча світло ставало більш землистим. То була вона і була саме тут. В цій безвісній точці, куди він потрапив без власної охоти. В цей розліг позбавлений будь-якого виміру. І це роз'ятрювало його більш за все. Той факт, що не знав, де перебував, наводив на помисел, що починав ставати полоненим власних галюцинацій. До того ж, дратувала ще й досить

дивна пригадка: здійснима матеріалізація підсвідомості. Безсумнівно! Саме над цим працював останнім часом. Хотів позбутися всього того, що було реальним. Та, може, що й спромігся. Інакше, з іншої перспективи не міг вияснити собі усе те, що узнавав зараз. Усе те, що учував та приймав більш чіткіше чим іншим разом. Та, в той мент, коли ота, яку розглядав з незрозумілим бажанням, ставала все більше присутньою, йому уздрівалося, що будь-коли, якщо б тільки захотів, міг би владувати всім тим, що бачив. Бо не існувало вже аніякої реальної перешкоди, яка відсторонила б його від встановленої мети. Та жодна інша мана не могла відмінити її наявність. Хоча повітря уздрівалося більш важчим, чим то там, то сям, він підмічав, що поруч неї завжди двигтіло сяйво повсякчас однакової інтенсивності, потрібне заповненню пустот тьми, яка розпаялася на безліч примарних тіней, що вели тільки до облудних міркувань: розглядував її тільки, щоби запевнитися в тім, що вона існує; щоби не забути, що вона могла бути, може, саме однією з тих невмисних знайомих, яких вже не міг аніяк згадати.

– Крім всього цього, – прорікала вона нібито продовжуючи його мислі, – якщо всесвіт перебуває в довічній експансії, навіть і тепер допустимою стає присутність саме тієї пустоти, в якій не існує жодного реального простору. Та, може, отепер, саме і нас обох ув'язнили саме в такій самій порожняві.

На мить її припущення здалося йому доволі химерним. Але, при більш уважнішій аналізі, зрозумів, що в якійсь мірі вона могла мати рацію. Бо, по суті, описувала саме місце уяви. І це зобов'язувало вірити, що усе те, що він уявляв останніми роками, повинно було існувати десь. Існувало фізично. Набирало об'єму та точних форм, які згодом уздрівалися і в снах інших. Саме під тим виглядом, під яким були вигадані, мов щось доволі можливе.

– Отже, – підібрав він, – виявляється, що усе те, що я уявив, переплітаючись зі всім тим, що тобі приснилось, привело до появи саме цього місця, яке, може, що й не існує в реальності інших.

– Безсумнівно, – усміхнулася вона. – Звідсіль можемо дійти висновку, що ми, ми обоє, тобто я і ти, що ми вже померли. Померли давно, померли разом, якщо жодний з нас вже не знає, де саме знаходиться в оцю мить. Інакше, як можеш пояснити наявність свічників в твоїй кімнаті.

– Але ти, – нервував він, – ти хоча б коли-небудь існувала? Тому що жодне дзеркало вже не зображає тебе.

– Я... – гукнула вона істерично, але замовкла вмент, коли якийсь металевий голос учувся десь поблизу: «Якщо усе те, що ми бачимо, роковане на смерть, означає, що реальність, передусім, одна тільки ілюзія».

(Далі буде)

Корнелій ІРОД

СВЯТО

IV. Ворог мого ворога

(Уривок з роману)

(Продовження з № 309)

Однієї весни, в сезон оселедця, брати Петро та Павло Аксентії рибалили, як завжди, з того самого човна. Будучи тридцятиоднорічного віку, їх вважали вже досвідченими рибалками; як і їх батько, сини були теж морськими рибалками, але в сезон оселедця переходили на Дунай. Щодо оселедця, роки бувають різні: то риби дуже багато, то іноді зовсім мало, але рибалки завжди старалися наловити її та здати в «Піщіколу» якнайбільше, бо від цього залежав їхній зарібок, а також і для себе. Той рік здався не дуже багатим на оселедець, і всі рибалки бажали здійснити хоч би норму тогорічного плану. Стараючись наловити якнайбільше риби – принаймні так пояснили собі люди ту трагедію, бо давніше подібне ставалося і з іншими, – Петро і Павло не помітили, що течія ріки заносить їх човен чимраз ближче того місця, де вливається Дунай у море. Так розказував потім і Павло, що коли вони нарешті помітили, що допливли до того смертельно небезпечного і безвихідного місця, тобто до катка, було вже запізно. Знали й вони, як знали всі катирлезчани, що треба остерігатися, щоб не доплисти до того місця ближче, скажім, ніж на сто метрів. А чому таке небезпечне оте місце, де вливається Дунай у море?

Про це довідався лікар Віктор Дорін якраз від старого Туза. Але про його нещастя розповіли лікареві й інші люди.

Одного дня прийшов сліпий Туз до диспансеру без якоїсь медичної причини – не боліло його нічого, а скористався він лікаревою порадою приходити на контроль хоч би один раз в місяць. А він, ось, послунався. Віктор знав, що Туз приходить просто поговорити, але прикидався, що не розкусив справжню причину і заохочував старого відвідувати його, бо був переконаний, що в обов'язок лікаря зараховується й лікування такої складної хвороби, якою є самотність.

А лікар таки консультував Туза, перевіряв тиск і, констатує, що він гей величенький, радив йому

менше пити, кинути курити і вживати менше солі. А у всьому іншому його стан здоров'я, взагалі, хороший. Туз мовчав. Тобто не хотів брехати, що перестане пити й кине курити. Цього він не зробить! Як йому не пити? А що ще залишилось йому?! І після короткого мовчання починали розмову. Про всяку всячину. Лікар був цікавий довідатись про різні риби і, взагалі, про рибальство, про птахів і тварин Дельти Дунаю, а Туз радо розказував йому про все це. Був він розумною людиною, хоч не дуже говірким, зате висловлювався чітко й точно.

І раптом, без жодного зв'язку з тим, що говорилося доти, Туз сказав:

– Я чув, що іноді ви зі своєю панею перепливаєте човном диспансеру на той бік Дунаю...

– Та так, – відповів лікар. – Беремо вудки і йдемо на канал...

– На Бугаз?

– Так, бо там безлюдно, і можна й загорати на сонці. Якщо вистачає в нас часу, завертаємо й на другий канал.

– На Чотику?

– На Чотику. Катаємося. Якщо щось попаде – якийсь карась, лин, окунь чи лящ, – то добре, ну, а якщо ні, то не біда.

– То так, пане доктор, не біда, бо у Марії Матвія Вареника є, слава Богу, повно всякої риби, і ви в неї, я певний, не голодуєте. Ви у них обідаєте, ні?

– У них. Марія чудова кухарка! – похвалив лікар.

– А коли перепливаєте Дунай, головне тому, що диспансерський човен малий, глядіть, щоб вас ріка не обманула і, боронь Боже, не занесла вас у те місце, де вливається вона у море, бо...

– Ні. Ми перепливаємо таки з-перед пристані. А чому небезпечне те місце, де вливається Дунай у море? Чув я про це і від інших.

– Через каток.

– Каток? Який каток?

– Це вир. Крутіж. Але не той, що дірявить воду зверху вниз, мов свердел, де оті очка, яких бачите ви на поверхні ріки, створені бистрою течєю. І ті

теж небезпечні, бо ссуть з поверхні води аж до дна. З них ще можна врятуватись. А якщо хапне тебе каток...

– Себто як? – не розумів лікар.

– Та ж при вливанні дунайські і морські води вдаються головами. Мов два барани. Але оскільки море сильніше, бо там більше води, воно загинає Дунай вниз і намотує його, мов на шпульку, мов катушку, мов справжній каток чи вальц, що крутиться й намотує ріку зверху вниз, і то весь час, без перестанку, бо й Дунай не здається: тече й тече. Та дарма, бо море стоїть стіною й загинає вниз та намотує дунайську воду на валок, наче якусь стрічку чи полотно! Хто попадає в те місце – нема йому порятунку... Каток хапає й кидає його до самого дна разом з човном, і рідко кого викидає на поверхню через хтозна-скільки днів чи тижнів. Але майже завжди – ніколи. Так сталося з моїми синами...

Старий замовк. Віктор не наважувався турбувати його. Туз посотався туди-сюди на стільці, поміняв тростину з однієї руки в другу, а тоді знов заговорив:

– Зосереджені над косяком оселедців, мої хлопці не помітили, що течія занесла їхній човен аж на каток. Коли нарешті помітили, Павло скочив з човна і сам не спам'ятався, як доплив до берега... А Петра та човен проковтнуло, і не виринув він й по сьогоднішній день... Розказують, що інших потоплених, а це давно, викинуло на поверхню через кілька днів, а мого Петра, ні. Став він кормом для риб, для сомів... – Туз прокашлявся, витер сліпі очі. – Потім, через рік і два місяці втратив я і Павла...

– Він що, теж втопився?

– Ні... Моя Конвалія ходила щоранку проклинати Дунай та море, аж люди стали прозивати її Божевільною, а вернувшись додому, дорікала Павлові, чому він не гукнув Петрові, щоб і той скочив з човна? Те ж саме казала йому й Минодора, Петрова жінка...

– Ваші сини були жонаті? – поцікавився лікар.

– Лиш Петро. Була в нього і донечка Аліна, ще немовля, а через п'ять років моя невістка вийшла заміж у Тульчі. То я порадив їй, щоб не вдовувала, бо на це вона ще замолода. А вона послушалася. Але жаль, що, відколи покинула Катирлез, не навідалася ні разу. Внучка, певне, вже велика... Міг би я попросити когось зрячого, заплатив би йому, щоб сісти нам на «пасажир» і поїхати в Тульчу. Та що з того, коли не знаю її адреси?..

– А Павло?.. – наважився Віктор питати через недовге мовчання.

– Він, бідний, сидів весь час та сумував мовчазний. Тут винні баби, моя Конвалія та невістка Минодора – водно питали його, чому не гукнув на брата, щоб і той скочив з човна? Я казав їм, хай залишать Павла у спокої. Та хіба заткаєш рот проклятим бабам? А чи в ту мить Павло мав час розмірковувати, що робити?! І хоч він нічим не був причетний до смерті свого брата, Павло бачив, бідний, що в певній мірі його звинувачують, і гадав, що ми жаліємо, що він врятувався. Боже, борони! Як нам жаліти?! І одного дня, через рік і два місяці від загибелі Петра, Павло зник з дому. І вже не вернувся...

– А він не казав, куди йде?

– Не казав нічого. Через тиждень знайшли його прикордонники: повісився біля колишнього морського маяка...

Старий Туз опустив голову аж підборіддям на груди й занімів. Після довгого мовчання, якого Віктор не смів порушувати, Туз зітхнув глибоко:

– Бо не був би я тоді незрячим – а осліп я кілька років перед тим, – не мав я втратити своїх синів. Це точно, нема що й говорити! А у всьому винен тільки я!.. І, певне, нині жила би й моя Конвалія. Бо рівно через місяць після Павла померла й вона. З горя...

Туз знов замовк на довший час – сидів замріяний на стільці. Вже не сотався, не міняв тростину з однієї руки в другу. Через кілька хвилин заговорив знов:

– Певна річ, що з горя. Але спершу Конвалія стала не тою. З ніким не говорила, наче заніміла. Лиш стогнала, и-и-и, відмовлялася від їжі, перестала ходити вулицями і вже не йшла проклинати ні Дунай, ні море, до хати не заходила, а вертілася попід парканом, а коли, мабуть, відхотілося крутитись, вибігала на город. І це щодня, і без передишки. Через місяць, у вівторок вранці Минодора знайшла її за хатою. Невістка гадала, що свекруха спить. Але Конвалія була вже покійною...

Відчинились двері – увійшов Євстатій:

– Я купив, пане доктор, те, що ви казали.

– Гаразд. Клади корзину ось там. Ти купив усе?

– Все, пане доктор.

– Ось, дядьку Йосипе, – повернувся Віктор до Туза, – Євстатій купив вам трохи харчів: чотири хлібини, голандського сиру, ковбаси, бринзи, помідорів, огірків, цукру, бісквітів, пляшку олії...

– Ого! А скільки грошей дати тобі, Євстатію, за всі ці покупки, – поцікавився старий. – Вистачить мені на цілий місяць!

(Продовження на 38 с.)

СВЯТО

IV. Ворог мого ворога

(Продовження з 37 с.)

– Не потрібно давати ніяких грошей, – сказав Віктор. – Хай буде за душу мого діда Михайла. Євстатій проведе вас додому і понесе корзину.

– Коли так, тоді – хай дід ваш з Богом спочиває!.. – завстидався трохи Туз. – Але не треба було тратити стільки грошей на мене, пане доктор. Спасибі! Бачу, ви теж знаєте, що багатий не той, хто має багато, і не той бідний, котрий має обмаль. А багатий той, котрий має, скільки йому потрібно, а бідний той, котрому не вистачає того, що має. А я маю досить для моїх гірких днів, скільки ще подарує мені їх Господь. Маю пенсійку... Ну, а якщо ви, пане доктор, потурбувались дати мені харчів, файно вам дякую і ще раз: най Бог прийме!

– Та нема за що стільки дякувати, дядьку Йосипе. Дай вам Боже здоров'я!

– Вам теж, пане доктор, і вашій добродійці! А я прийшов сьогодні до вас, бо хотів вам щось казати...

– Кажіть, я вас слухаю.

Туз не зразу заговорив. Здавалося, шукає потрібних йому слів. Нарешті сказав:

– Після від'їзду невістки та внучки я залишився один, о, як палець. Нема в мене вже нікого. Ні брата, ні сестри, ні іншої рідні. І друзів вже нема в мене. Повмирали всі, бо були старші від мене. Набагато старші. А я прийшов тепер вам щось сказати. Ви порядна людина, пане доктор, і я подумав дати вам пораду. Не сердіться, що наважуюсь. Ви учена людина, але... Я вік прожив і на всяке натрапляв. Хочу з вами поділитися тим, про що довідався я аж на старість, а саме, що чоловік повинен мати друзів молодших від себе, які б не померли перед ним і

залишили його самим на цьому світі... Бо самотність – хвороба важка! Серед своїх друзів можете мати й старших, але дбайте мати й молодших друзів. Кожна людина мусить мати молодших друзів, щоб не прийшлося хворіти на самотність. А то страшна хвороба, вірте!

– Добре, дядьку Йосипе, – усміхнувся Віктор. – Дякую за хорошу пораду.

Але чому осліп Туз, Віктор ніколи не питав його, бо знав причину від Євстатія. І не йдеться про те, що розказує дехто в селі, що ніби одного дня, коли Тузова бригада не виходила в море, а знаходилася на другому березі і ремонтувала «знаряддя», а головно гострили вони тоді кармаки й змазували гарячим дьогтем, щоб не ржавіли у солоній морській воді. Два дурні – таки дурні, бо вони давно вже не були якимись хлопчиками – стали вибрикуватись, реготатися, ганятися один за одним, мов якісь школярі під час перерви. А один із них хапнув мішалку з котла, в якому «варили» дьоготь, і жбурнув. А гарячий дьоготь з мішалки – ляп! – Тузові в лице. Видно й тепер знак під його лівим оком. Та гарячий дьоготь не бризнув йому в очі, як гадають чимало катирлезчан, і не тому осліп Туз. Причина зовсім інша. Щоліта приїжджав з Бухаресту майстер якогось заводу купувати чорну ікру. Тоді у Сфинту Георгіе можна було купити цієї ікри, скільки хочеш, і то зовсім дешево. Майстер купив і від Туза, за що подарував йому п'ятилітровий бідончик спирту. Туз не знав, що то метиловий спирт, вкрадений майстром з цистерни заводу, де він працював, подвоїв той спирт водою і за кілька днів видудлив увесь.

– Певна річ, що не смола засліпла Туза, а метиловий спирт! – переконливо закінчив Євстатій. – Знаю це від пана доктора Вінеряну. Вони казали, що якби той бідон був би більший, Туз не тільки осліп би, а таки мав дати дуба...

(Далі буде)

ЗВІДКИ ВЗЯЛИСЯ ПИСАНКИ

(Легенда)

Великі муки й терпіння переніс наш Спаситель, найбільший Учитель людства Ісус Христос. Його обмовили підступні люди перед римським намісником Пилатом, сказавши, що Ісус хоче стати королем Юдеї. І Пилат не міг опиратися судові та віддав їм Ісуса на муки, хоч сам не вірив у цю брехню. Вони мучили Ісуса і допитували, насміхалися над ним, а потім домоглися у Пилата дозволу прибити Ісуса на хрест, і сталося так, як сам Ісус пророкував: Його замучать і Він пожертвує собою за весь людський рід.

Але сповнилися й інші слова Ісуса і давніх старозавітних пророків. Ісус третього дня воскрес із мертвих. Хоча Його тіло сховали в глибокій кам'яній могилі й закрили важкою камінною плитою, приставили озброєну сторожу, пророцтво сповнилося. Вдосвіта третього дня відхилився важкий камінь, з могили вдарила велика ясність, яка осліпила й перелякала воїнів. Вони попадали ниць, а над гробом постав у всій своїй величчі воскреслий Христос, живий і усміхнений, осяяний світлом великим, з кривавими слідами ран на руках та ногах.

За хвилину Ісус зник, а гробівець залишився порожнім. Перелякані воїни побігли в місто, повідомили своєму сотникові, що сталося, та просили, щоб їх не карав, бо вони не винні. Хто ж може мірятися з незною вищою силою, що творить чудо?

Римський сотник саме снідав. Перед ним лежало шість варених яєчок. Почувши цю звістку, він з люті втратив апетит. Бо ж він відповідав за тіло похованого Ісуса. Що йому скаже Пилат? Тож сотник дуже розлютився на воїнів.

– Ви гулять! Що за байки тут розповідаєте? Не встерегли могили і, напевно, п'яні заснули, а злодії вкрали тіло замученого. Тепер же виправдовуєтеся чудом, щоб уникнути смерті? Кажете, що воскрес! Я вам голови повідрубую за цю брехню! Де ж може чоловік воскреснути з мертвих? Як з мертвого може щось стати живим; з червоного біле, а з білого червоне? Готуйтеся до смерті. Зараз покличу ката!

Воїни затремтіли з жаху і, попадавши ниць, присягали, що кажуть правду, благали, щоб сотник дарував їм життя. Раптом один із них глянув мимохідь на стіл і на тарілку, на якій було шестеро яєць, зірвався на ноги та вигукнув:

– Ось, сотнику, поглянь! Чи не зробилося з білого червоне? Чи не може бути чудо у світі? Коли ти пам'ятаєш, що ти сказав, то тепер подаруєш нам життя!

Сотник глянув на тарілку й остовпів з дива. Всі шестеро яєць, що хвилину тому були білі, як сніг, тепер стали червоні, мов кров. Хвилинку не знав, що з ним діється, велика переміна сталася в його серці. Нарешті він встав і промовив:

– Радуйтеся, бо ви врятовані! Вірю вам тепер, що Той замучений воскрес, вірю, що він був Бог! Ідіть у мирі, а на спогад про свій порятунок візьміть собі по червоному яйцеві. Вони вас врятували.

Кажуть, що потім врятовані воїни розповідали всім про чудо, яке сталося над могилою Ісуса і в хаті сотника, а на доказ того показували червоні писанки. І відтоді всі віруючі християни кожного Великодня малюють писанки й дарують один одному на пам'ять про те, як ті писанки врятували воїнів від смерті. Так Ісус Христос своїми муками врятував увесь людський рід від пекельного знищення.

A photograph of a flowering branch, likely an apple tree, against a bright blue sky. The sun is visible in the upper left corner, creating a strong lens flare that streaks across the sky. The branch is dark and has several clusters of white and pink blossoms with green leaves. The overall mood is bright and cheerful.

*Біла лагода яблунь в цвіту.
П'ю життя моє спрагнено-радо.
Прийдеш, прийдеш? – і легіт: прийду –
Медоносним зітханням – ой, Ладо!*

*День дзвенить – золота голубінь,
День співає – блакитна безодня...
Тільки – яблуні та голуби,
Тільки барви буяють сьогодні!*

Євген МАЛАНЮК